

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

**КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА
ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ-
КОНЦЕПЦИЯ ЗА ПОДКРЕПА ЗА
ПОДДЪРЖАНЕ, ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ
И ПОДОБРЯВАНЕ НА КУЛТУРНОТО
И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО В
ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-
КРУШАРИ
ЧРЕЗ ПРОЕКТИ ПО СВОМР**

2018 ГОДИНА

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Съдържание:

1.	Въведение	стр. 4
1.1.	Значение на културното наследство за устойчивото развитие на територията на МИГ Тервел-Крушари	стр. 4
1.2.	Цели на концепцията	стр. 5
1.3.	Приоритети	стр. 6
1.4.	Съответствие с международните, националните, регионални и общински нормативи. Правно- нормативен контекст за културното наследство	стр. 6
1.5.	Целеви групи	стр. 9
2.	Община Тервел и Община Крушари в исторически контекст	стр. 9
2.1.	Историческо развитие	стр. 9
2.1.1.	Историческо развитие на Община Тервел	стр. 9
2.1.2.	Исторически и културни забележителности в Община Тервел	стр. 13
2.2.	Историческо развитие на Община Крушари	стр. 16
2.2.1.	Исторически и културни забележителности в Община Крушари	стр. 18
2.3	Скалните манастири по поречието на Суха река- общо историческо наследство на общините Тервел и Крушари	стр. 26
2.4	Нова история	стр. 30
3.	Община Тервел и Община Крушари в културен контекст	стр. 32
3.1.	Община Тервел	стр. 33
3.2.	Община Крушари	стр. 37
3.3.	Проекти за промотиране и развитие на културно- историческото наследство на територията на общините Тервел и Крушари	стр. 38
4.	Специфични особености на територията на МИГ Тервел-Крушари	стр. 42
4.1.	Община Тервел	стр. 42
4.2.	Община Крушари	стр. 43
5.	Анализ на културната среда	стр. 44
5.1.	Община Тервел	стр. 44
5.1.1.	Читалищна дейност	стр. 47
5.1.2.	Други институции, изпълняващи дейности по опазване и развитие на културното наследство	стр. 54
5.1.3	Анализ на средата	стр. 59
5.2.	Община Крушари	стр. 66
5.2.1.	Читалищна дейност	стр. 67
5.2.2.	Анализ на средата	стр. 70
6.	SWOT – анализ на системата на културата	стр. 74

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

7.	Обобщения и препоръки	стр. 76
	Приложения	стр. 81

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият документ съдържа концепция за възстановяването и подобряването на културното наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари чрез проекти по СВОМР. Тя се основава на извършен анализ и наблюдение на културно- историческото наследство в двете общини, наблюдение върху развитите ресурси в тази област, на действащата в момента система на културни институции, съобразена с традициите, очакванията на обществеността и предизвикателствата на съвременните социално-икономически условия в общината в процеса на действителното ни присъединяване към Европейския съюз.

1.1. Значение на културното наследство за устойчивото развитие

Едни от основните акценти в европейските политики за развитие на културата е да съдействат на процеса на устойчиво развитие на сектора, в т.ч. децентрализация и деконцентрация на културни дейности, нарастване на културното потребление, публично частно партньорство, алтернативни финансови инструменти на базата на допълняемост, както и да работят за равен достъп до качествен и разнообразен културен продукт (културни стоки и услуги) от всички социални групи. Необходимо условие за развитието на културния сектор в тази посока е създаването на културни стратегии на национално и регионално ниво, които да зададат дългосрочната визия, целите и дейностите (инструментите) за нейното реализиране.

Културата е онази част от надстройката на обществения живот, която осигурява приемственост между минало, настояще и бъдеще на нацията и има свойството непрекъснато да се развива и усъвършенства. Системата на културата е много сложна и важна обществена дейност, която зависи от различни взаимосвързани фактори – икономически, социални, политически, научни и етнически.

Ресурсът, който културното наследство на общините Тервел и Крушари дава като основа на тази Концепция, е сериозна предпоставка за създаването на идеи за културно развитие. Доколкото културата определя до голяма степен нашето отношение към света и към промените в него, развитието на културата в двете общини има особено важно значение за бъдещето на целия регион.

Културата е елемент от цялостната политика на МИГ Тервел-Крушари за осигуряване на устойчиво развитие, утвърждаване и подобряване качеството на живот на гражданите, реализирана като част от националната културна политика в условията на европейска интеграция, при запазване на българската идентичност.

Културата е обществено благо, което изисква сериозно и отговорно отношение, доколкото е израз на ценностната система на обществото и неговата способност за идентифициране в рамките на съществуващото многообразие. Това е и причината да се

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

обсъждат толкова обстойно и задълбочено темите за национална, регионална и местна идентичност и европейското културно пространство като „място за срещи“ на различни култури, които трябва да изградят в процес на диалог обща европейска идентичност върху основата на общо споделени ценности.

В тази перспектива отстояването на местната културна идентичност предполага осъществяването на политики и програми, които насърчават творчеството и иновациите, защитават авторските и сродните им права, осигурявайки достъп до създадените или наследени от миналото културни постижения.

Понятието „културно наследство“ е съставно на понятието култура. Най-общо разгледана, културата включва културното наследство, съвременните изкуства и културни индустрии. *Културното наследство* има първостепенна роля за съхраняването и развитието на националната ни култура. То е в основата на нашата културна идентичност. Дейностите по опазване на културното наследство реализират националната политика в една сфера, която е приоритетна за Европейския съюз. Тази политика е част от глобалната доктрина за устойчиво развитие и се основава на три принципа – икономическо развитие, социално равновесие и опазване на околната среда, в т. ч. и културното наследство. Необходимо е качествено развитие на националната система, в т.ч. и регионалната, на опазване на културното наследство, насочено към разгръщане на културната инфраструктура и ресурсите, което да доведе до повишаване на потреблението на културни ценности, услуги и продукти и да повлияе положително на жизнения стандарт на населението.

1.2. Цели на концепцията

Основна цел на проучването и разработването на концепция за възстановяването и подобряването на културно- историческото наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари чрез проекти по СВОМР, е създаването и изграждането на система за опазване на културното наследство на общините Тервел и Крушари и създаване на предпоставки за превръщането на културно- историческото наследство във фактор за устойчиво развитие на общините и формиране на културен капитал с икономическа и социална стойност.

Концепцията е инструмент за провеждане на политика на МИГ Тервел- Крушари в посока опазване, промотиране и устойчиво управление на културно-историческото наследство. Това изисква постоянна дейност на всички заинтересовани участници и предполага създаването на добра организация и координация за изпълнението ѝ.

Опазването на културното наследство е елемент от цялостната политика за осигуряване на устойчиво развитие, реализирана като част от националната културна политика в условията на европейска интеграция, при запазване на българската идентичност.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Културното наследство има първостепенна роля за съхраняването и развитието на националната ни култура. То е в основата на нашата културна идентичност.

Настоящата Концепция има за цел закрилата на културното наследство, като предложи система от мерки за осигуряване опазването му в интерес на обществото, да се представят пред НПО, читалища и администрациите на общините на територията на МИГ Тервел-Крушари проектни идеи, чието реализиране ще доведе до възстановяване и подобряване на културното наследство в двете общини и създаване на условия за предприемане на реални дейности за масово включване на заинтересованите страни в този процес, увеличаване на интереса към територията и произтичащи от това ползи, привличането на туристи, популяризирането на културното наследство сред децата и младежите и ангажирането им с каузата за тяхното съхранение.

1.3. Приоритети.

Настоящият документ има за цел да запази и модернизира утвърдената културна инфраструктура, като същевременно обогатява и обновява културния живот в общините Тервел и Крушари със следните приоритети:

- Повишаване на капацитета, качеството и многообразието на културната среда;
- Задоволяване културните потребности на жителите на общините Тервел и Крушари и осигуряване на равен достъп до културни прояви и услуги;
- Подобряване на качеството и ефективността на предлагания културен продукт на територията на МИГ Тервел-Крушари;
- Издирване и съхранение на материалното и нематериално културно-историческо наследство и разнообразяване на формите за неговото презентиране и популяризиране;
- Развитие на иновативни форми на културна дейност и стимулиране участието на млади хора и хора със специфични потребности в тях.

1.4. Съответствие с международни, национални, регионални и общински нормативи. Правно- нормативен контекст за „културно наследство“.

С приетата през 2003 година Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство за първи път в света бе поставен сериозен акцент върху перспективата да бъдат съхраняване не само материални културни паметници, а човекът - носител на традиционни знания и умения, въз основа от практикуването на които се раждат културни феномени. Този документ изразява идеята, че културните явления, които нямат материален характер, са силно застрашени от изчезване поради съвременните процеси на глобализация, което поражда необходимостта от създаването на специални условия за предаването на тези традиционни знания и умения на следващите поколения. Още преди ратифицирането на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (2006 г.) и

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

след това, от страна на България са предприети поредица от мерки в тази област с ясното съзнание за ролята на нематериалното културно наследство за националната идентичност, межкултурния диалог и устойчиво развитие, което дава възможности за преосмисляне на националната, регионалната и местната политика.

С изменения в Закона за културното наследство се обезпечиха поредица от действия по отношение на териториално-устройствената защита на недвижимите ценности, като вниманието се акцентира върху контрола на процесите по консервацията, реставрацията и представянето им, както и върху контрола за спазване на изискванията на издадените въз основа на него актове за извършване на теренни и подводни археологически проучвания.

Широкият хронологически, културно-исторически и художествен диапазон на ценностите, които принадлежат към българското движимо културно наследство, определя позициите и приноса му в дефинирането и утвърждаването на националната идентичност и мястото ѝ в европейското и световното културно пространство. Музеят, Читалището, институциите и хората, които опазват и пренасят през времето културното наследство са като автопортрет на времето и обществото, в което функционират, изграждайки новата им ценностна система. През периода на преход читалищата, музеите и библиотеките, опазването и социализирането на културното наследство, в значителна степен останаха встрани не само от обществените промени в България, но и от съвременните тенденции в европейски и световен мащаб. Изоставането безусловно води до криза и причините за нея едва ли могат да се изчерпят единствено с промените в инфраструктурата на сектора, моделите на финансиране или с непромененото до 2009 г. законодателство. Всичко това ги лишава от ясна визия за мисията им във взаимодействието движимо културно наследство – общество.

Настоящата концепция е разработена в съответствие с Националната стратегия за развитието на културата; Закона за закрила и развитие на културата; Закон за културното наследство; Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г.; Националната стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012–2022 г., Приоритет 1. 2. Развитие на устойчиви форми на туризъм и на културните и творчески индустрии в районите; Програмата за развитие на Община Тервел 2014-2020, Мярка 3.3.3. Създаване на условия за развитие на културни и творчески индустрии, Мярка 3.5.1. Насърчаване участието на младите хора в живота на общината, Мярка 4.3.4. Подобряване на културната инфраструктура; Програма за управление на Община Крушари 2015-2019, Стратегическа цел 1: Модернизиране и оптимизиране на общинската инфраструктура, в т.ч. техническа, образователна, култура, социална, туристическа и спортна; Програма за развитието на Читалищата в Община Тервел 2018 г.; Програма за развитието на Читалищата в Община Крушари 2018 г. Всички изброени стратегически

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

документи са поставили акцент върху подобряване качеството на живот в селските райони, организиране на нови културни събития и фестивали в териториите, подпомагане развитието на културните институции в общините.

Съгласно ЗАКОН за изменение и допълнение на Закона за културното наследство (обн., ДВ, бр. 19 от 2009 г.; Решение № 7 на Конституционния съд от 2009 г. – бр. 80 от 2009 г.; изм., бр. 92 и 93 от 2009 г., бр. 101 от 2010 г., бр. 54 от 2011 г., бр. 15, 38, 45, 77 и 82 от 2012 г., бр. 15 и 66 от 2013 г. и бр. 98 от 2014 г.) обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност /чл. 2, ал. 1/. Обектите на културното наследство са определени в чл. 6 от ЗКН.

Недвижимо културно наследство са културни ценности, които са трайно закрепени към земята, включително под водата, както и прилежащата им среда /чл. 9/.

Движимо културно наследство са всички останали културни ценности /чл. 10/.

Културна ценност е нематериално или материално свидетелство за човешко присъствие и дейност, природна даденост или феномен, което е от значение за индивида, общността или обществото и има научна или културна стойност /чл. 7, ал. 1/.

Опазването на културното наследство е системен процес на издирване, изучаване, идентификация, документиране, регистрация, консервация, реставрация и адаптация /чл. 8, ал. 1/.

Закрилата на културното наследство е система от мерки за осигуряване опазването му в интерес на обществото /чл. 8, ал. 2/.

Националната система по опазване на културното наследство включва държавните и общинските органи за управление и контрол на дейностите по опазване на културното наследство, музеите, културните организации по смисъла на Закона за закрила и развитие на културата, както и Светия синод на Българската православна църква и централните ръководства на другите регистрирани вероизповедания. Тези органи и организации осъществяват дейността си в сътрудничество с Българската академия на науките, висшите училища, творчески съюзи, професионални сдружения и други неправителствени организации /чл. 11, ал. 1 и 2/ в съответствие с целите на ЗКН и национална стратегия за развитието на културата.

Държавната политика по опазване на културното наследство се провежда от министъра на културата във взаимодействие със съответните компетентни държавни и общински органи, Светия синод на Българската православна църква и централните ръководства на другите регистрирани вероизповедания, и гражданското общество /чл. 4/.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Стратегическите цели за управление и опазване на културното наследство се включват в стратегията по чл. 2а от Закона за закрила и развитие на културата след широко обществено обсъждане с участието на заинтересовани научни и културни организации, юридически лица с нестопанска цел и регистрирани вероизповедания /чл. 12, ал. 2/.

Законът за закрила и развитие на културата /ЗЗРК – 1999 г., с изм./определя основните принципи и приоритети на националната културна политика, културните организации и органите за закрила на културата, на нейната национална идентичност и начините за подпомагане и финансиране на културната дейност и творци.

Сред основните принципи на националната културна политика, съобразно чл. 2, т. 4 от ЗЗРК, е “опазване и обогатяване на културно-историческото наследство, съхраняване на българския книжовен език, традиции и обичаи”.

По силата на чл. 2а, ал. 1 от ЗЗРК, Министерският съвет по предложение на министъра на културата приема Национална стратегия за развитието на културата. Национална стратегия за развитието на културата съдържа и стратегически цели за управление и опазване на културното наследство по смисъла на чл. 12, ал. 2 от Закона за културното наследство /чл. 2а, ал. 2 от ЗЗРК/.

1.5. Целеви групи.

Концепцията за развитие на културата в общините Тервел и Крушари е насочена към участие на следните общински и неправителствени и други институции, които имат пряка връзка и отношение по проблемите на културата и които могат да спомогнат за качествено реализиране на дейностите :

- Община Тервел;
- Община Крушари;
- Действащите 13 народни читалища в община Тервел;
- Действащите 7 народни читалища в община Крушари;
- НПО, развиващи дейност в областта на културата;

2.ОБЩИНА ТЕРВЕЛ И ОБЩИНА КРУШАРИ В ИСТОРИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

Културният живот в общините Тервел и Крушари има своята специфика и уникалност, свързани преди всичко с тяхното историческо развитие, културно наследство и традиции, със стопанските, демографските и народопсихологически особености.

2.1. Историческо развитие

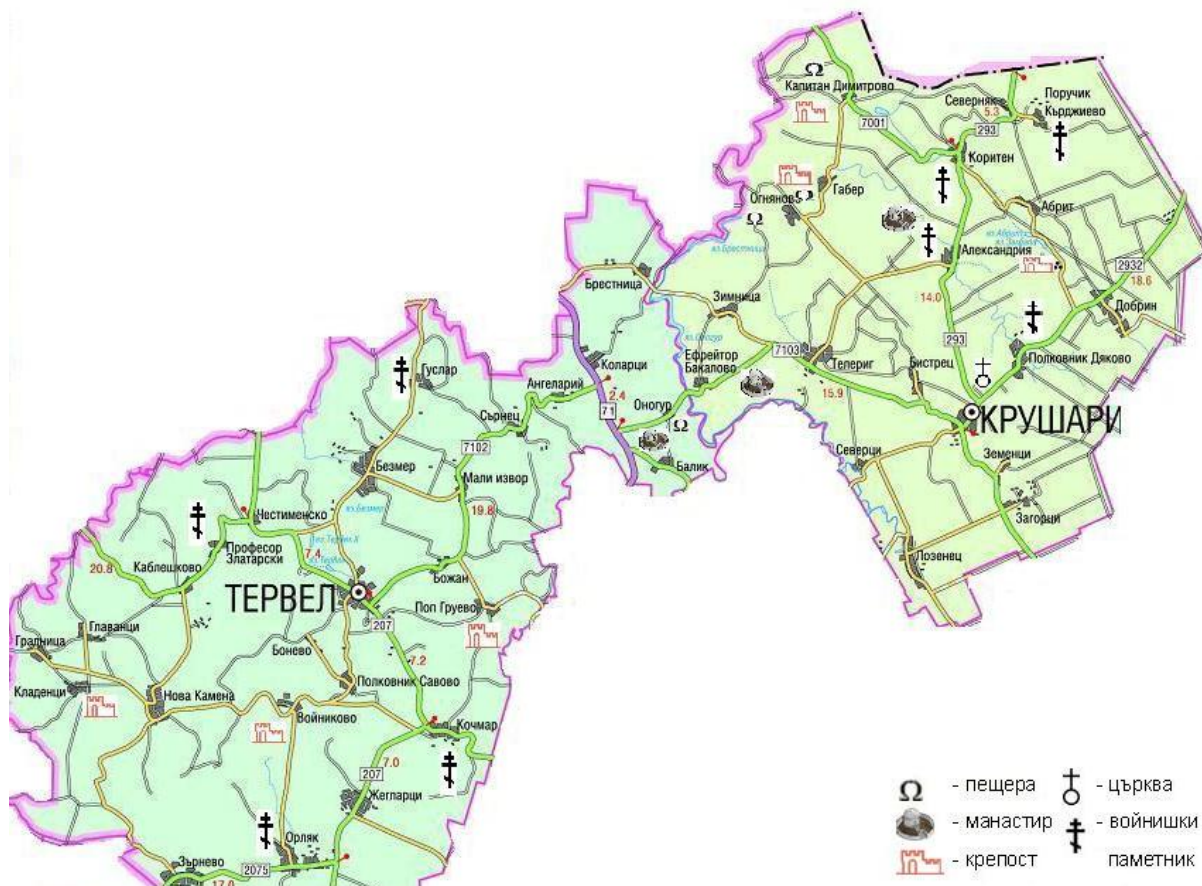
2.1.1. Община Тервел. Благоприятните условия за живот в община Тервел – умерен континентален климат, богатата обработваема земя, равнинния релеф и др., са позволили на човешките общества да се заселят тук преди 10 000 години. Още в началото на неолитната /новокаменна епоха /- 6000 г. пр. н. е., тук се развиват блестящи праисторически култури.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Карта на историческите забележителности на община Тервел и община Крушари от 2009 г., изработена във връзка с дългосрочна стратегия за адаптиране на най-добри практики в сферата на туризма в общините Крушари и Тервел (България) и Ефкарпия (Гърция)

По нашите земи живеят най-ранните човешки общества - носители на произвеждаща икономика. Някога територията на днешната община Тервел е център на древни култури и цивилизации. Тук са съществували многобройни селища, крепости и култови средища, пресичали са се важни търговски пътища. Районът е бил в сърцето на силни племенни обединения и важна част от граничната система на някои от най-могъщите империи на древността. На територията на общината са официално регистрирани над 100 археологически обекта, но реално те са многократно повече.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Най-старите паметници, открити от това време са случайни находки на кремъчни сечива от времето на старокаменната епоха (8 хил. години преди Христа). Те са намирани в пещери по Суха река и нейните притоци. Първите останки от селища са от времето на новокаменната епоха и каменно – медната епоха (от 7 хил. до 4 хил. години преди Христа). Селищата са открити, с голяма площ. Липсват селищни могили, които са характерни за тази епоха. Тогава територията на днешна Добружда е важна част от земите на една от най-древните цивилизации, която достига своя връх на развитие през периода от 4 хил. до 3 хил. години преди Христа. Уникален паметник от тази изключително древна и развита култура, е керамична пинтадера с предписмени знаци. Този паметник е единствен по рода си от територията на Добружда и един от най-ранните писмени паметници, открити до момента в Европа. Неговото намиране в землището на с. Каблешково открехва една непозната страница от най-ранната история на световната цивилизация. Тази високо развита култура е съществувала през 5-тото хилядолетие пр. Хр., хиляди години преди египетските пирамиди.

В началото на първото хилядолетие пр. Хр. се появяват първите находки на примитивни железни оръжия и оръдия на труда. По това време територията на днешната Община Тервел е важна част от земите на гетската племенна общност. Поради своето стратегическо положение , нашите земи са обект на набезите на идващите от изток кимерийци. Най-мощни и опустошителни са нападенията на скитите, които преминавайки разграбват района, унищожават много от местните селища.

През първи век от новата ера земите на днешна Добружда са важна част от граничната римска провинция Мизия. Тези територии стават арена на едни от най-жестоките битки на римската империя по времето на войната срещу дакийските племена на Децебал. След победата на Рим, тук е обособена нова провинция ,наречена Долна Мизия. Под римска власт животът процъфтява, построени са големи и важни пътища, край тях възникват богати поселения, а територията е с гъстота на населението, надхвърляща съвременната. Основна пътна артерия, пресичаща съвременната територия на община Тервел е главният път от Марцианопол за Дуросторум (от Девня до Силистра). От римския период са съхранени най-многобройните археологически ценности, малка част от които - сребърни торкви, гривни и фибули, открити в землището на с. Балик и с. Оногур.

С цел съхраняване целостта и защитата на империята, територията източно от коритото на Суха река е обособена в самостоятелна римска провинция Малка Скития. Между границата на двете провинции е създадена втора укрепителна линия, най-силните крепости от която - Палмате и Адина, се намират край днешните села Оногур и Балик. Междувременно, столицата на Римската империя вече е Константинопол и империята се

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

именува Византия. Крепостите Палмате и Адина преживяват опустошителните хунски нашествия и стават основна част от ранновизантийската защитна линия в района. Под тяхната надеждна защита районът процъфтява. Извън крепостта се създават нови квартали и сателитни селища. Строят се обществени и религиозни сгради, впечатляващи със своите мащаби. Важна е ролята на Палмате, не само във военно-стратегическия, но и в религиозния живот на Византийската империя, като града се превръща в епископски център, от археологическото проучване на който произхождат ранновизантийски монети и предмети на култа.

С периода на най-голямото могъщество на Първото българско царство, районът изживява нов разцвет. Областта е център на активен живот и стопанска дейност, за което говорят многобройните неукрепени старобългарски селища, както и техните некрополи, откривани на територията на общината. Нещо повече - областта е била един от центровете на духовния и религиозен живот на България, като по това време се възстановяват и продължават своето съществуване скалните ранно-християнски манастири в подножието на възстановената крепост Адина.

В средата на X в. центърът на българската държава е опустошен от войските на руския княз Светослав. Изходът на последвалата война между византийци и руси се решава след обсадата на Дръстър, когато водената лично от император Йоан Цимиски войска, окончателно изтласква киевския княз от тези територии. Ценни сведения за тези събития дават находките (коланни апликации, кръстове, различни накити от дългогодишните археологически проучвания на крепостта Скала край село Кладенци.

След възстановяването на българската държава, районът отново попада под управлението на важната крепост Дръстър, а опустошителните набези на татарите довеждат до неговото постепенно обезлюдяване, за сметка на крайдунавския град и неговите близки околности. Районът е рядко населен и по времето на Добруджанското деспотство.

През 80-те години на миналия век и от 2016 година насам се провеждат интензивни археологически изследвания. Благодарение на тях са проучени и продължават да се проучав важни археологически обекти. Средновековната крепост Скала край с. Кладенци е проучена напълно и консервирана. Разкрит е важен археологически материал, който днес е експониран в общинския музей в Тервел.

През 2016 г. започват спасителни археологически проучвания на крепостта Палмате край с. Оногур. Разкритата огромна по мащаби трикорабна базилика от V век, с размери 30 на 60 метра и уникална мраморна украса, говори за значимостта на обекта в християнско и търговско отношение.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

В пещерите по поречието на Суха река- в община Тервел край селата Балик, Оногур и Брестница и в община Крушари край с. Ефр. Бакалово са разположени колонии от скални манастири. По бреговете на Суха река се намират едни от най-ранните скални манастири, открити не само в нашите земи, но и въобще на територията на Европа и обитавани през цялото I хил. сл. Хр. Те са разположени в естествени пещери, част от които впоследствие допълнително са обработвани. Най-голямото им средоточие е край селата Балик и Оногур. Някои учени предполагат, че център на монашеския живот по тези места е бил манастирът „Гяур евлери“, чието име означава „християнски къщи“. Той е разположен в скалите на десния бряг на Суха река, срещу с. Балик и недалеч от с. Ефрейтор Бакалово. Комплексът се състои от църква и девет монашески килии, изсечени в самия скален масив на три етажа, които са свързани помежду си. Интерес представляват кръстът, изсечен върху олтарната маса в църквата, както и множеството графити в подножието на скалния масив, оставени най-вероятно от монаси и поклонници. Далеч от Гяур евлери, в Сандъкли маара (Раклената пещера) са разположени и няколко единични отшелнически килии, както и църквата гробница, в която са били погребвани монасите.

2.1.2. Исторически и културни забележителности в община Тервел

Град Тервел винаги е бил сигурна, здрава връзка между Дунав и Черно море. Някога тук са живели тракийски племена гети. Според археологически данни, върху земите на днешния тервелски район са съществували седем тракийски селища. Останки от тях има в земите на днешните села Проф. Златарски, Поп Груево, Жегларци, Орляк, Безмер и град Тервел. През 1983 г. при разкопки на тракийски некропол-могила между селата Жегларци и Орляк е намерен изцяло запазен скелет на мъж от ранна бронзова епоха (3 хил.год. пр.н.е.). Намерените монети, статуетки и други предмети говорят за древната история на този край. Открити са бронзова монета от времето на Филип Македонски, керамични съдове, изваяни през IV-III в. пр.н.е., римска монета от времето на Марк Антоний, монети, сечени от римския император Константин Велики, и други. През III век от новата ера тервелският край е включен в провинция Мала Скития, с главен град Томи (сега Констанца).

През VIII-X век както в тервелския край, така и в цяла Добруджа разцъфтяват старобългарските селища от VIII-X век, а именно: Кладенци, Гуслар, Проф. Златарски, Орляк, Поп Груево, Сърнец и град Тервел. За крепостите при селата Войниково, Балик и Оногур е установено, че в тях животът продължава и по-късно.

Крепост „Скала“ край с. Кладенци е първата напълно изследвана археологическа ценност на територията на община Тервел. Средновековната българска крепост „Скала“ /или още "Хисар кале"/ е съществувала през 9-11 век. Намира се на 3 км югозападно от село Кладенци, на десния бряг на суходолието "Канагьол". Крепостта е проучена и описана от К.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Шкорпил, а в по-ново време от Валери Йотов и Георги Атанасов. Има форма на четириъгълник с три каменни стени и 9 кули. Стените са дълги около 130-140 м. Крепостта е изградена на терен, защитен от югозапад с отвесен скален склон, където е нямало крепостна стена. В северния ъгъл на северозападната стена се намира входът, широк 1.5-1.6 м, защитаван от две кули. Стената е широка 2.8- 3 м, като лицето е от грубо издялани камъни, а вътрешността е с пълнеж от ломени камъни споени или с кал или с бял хоросан. Пред крепостната стена има изграден ров, дълбок 2.5 м. Любопитно е да се знае, че село Кладенци се намира в центъра между крепостта Дръстър (Силистра) и първата българска столица Плиска. Много находки, които са открити в тази крепост, показват, че тя е била важен укрепителен, защитен и християнски център. Там са открити две църкви характерни за Първото българско царство. В една от тях са открити уникални фрагменти от белоглинената керамично-пластична украса, известни само от втората столица Преслав. Открита е и една оловна икона, върху лицевата страна на която е изобразен Св. Георги като млад войн с доспехи, копие и щит; в краката си притиска змей, в чието тяло е забито копие. На обратната страна е изобразен разцъфнал кръст. Крепостта е консервирана, а находките от нея могат да се видят в Зала „Археология“ в музея в гр. Тервел.

Късноантична и средновековна крепост "Адина" се намира на 2.25 км североизточно по права линия от центъра на село Балик. Покрай нея е минавал римския път Дуросторум- Марцианополис. Разположена е на скалист полуостров, образуван от Суха река, която го заобикаля от всички страни, оставяйки единствено на север 2 м широка връзка, с останалата част от платото. При връзката бреговете на полуострова са отвесни, скалисти и високи 40-50 м. Там е изградена двойна крепостна стена. Също така там се намира и входът. Под крепостта, на отвесните скали има изграден скален манастир. През средновековието е била използвана през X-XI век от българите.

Късноантична и средновековна крепост Палмате се намира в източния край на село Оногур. Покрай нея е минавал римския път Дурострум – Марцианополис. Крепостта е разположена на високо плато, което се понижава в североизточна посока към суходолието. Крепостта Палмате е възникнала през късноантичния период на мястото на по-старо гетско, а в последствие и ранно-римско селище. Заградената площ е над 220 дка. Допълнителната защита е осигурявана от 20 бойни и наблюдателни кули. Двете крепостни порти са давали достъп до минаващ през крепостта път. Извън стените, по скалистите склонове и тереси на суходолието били пристроени квартали, а върху живописно разположения скален масив Шан кая се е намирал самостоятелно укрепен култов център. Северозападно и югоизточно от крепостните стени са били разположени градските некрополи. Някога сегашния археологически комплекс е бил изключително важен светски, религиозен и

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

административен център, разположена на границата между късно-римските провинции Втора Мизия и Малка Скития. Днес територията на крепостта попада частично под съвременното село Оногур, но по-голямата част от нея е останала незасегната от съвременно строителство. Край на безконтролното унищожаване на този уникален за територията на Добруджа археологически ансамбъл, постави през 2016 г. началото на археологическото проучване на крепостта. За три години разкопки, финансирани от Община Тервел и Министерството на културата, бе разкрита голяма епископска базилика. През 2018 г. окончателно бяха установени размерите на базиликата: ширина 29 и дължина 58 метра. За съжаление зидовете на култовия комплекс са съхранени само в основата си, поради ваденето на обработени камъни през по-късно време. Археологическото изследване успя да възстанови не само плана и устройството на

базиликата, но и важни моменти от драматичните събития, свързани с разрушаването на крепостта Палмате.

Установява се, че тази крепост е превзема по-малко два пъти, в края на VI или началото на VII в. Тогава аварите и подчинените им кутригурски и славянски племена многократно опустошават северните части на Византийската империя. При едно от тези нашествия Палмате и района му са подложени на разорение. Тогава останалите местни жители и

византийския гарнизон разделят крепостта на две и изоставят по-лесно досъпната част от нея. Именно тогава катедралният храм търпи вътрешно преустройство и е оформен като епископски. Абсидата е стеснена от издигнатия деветстъпален синтрон. С извършеното преустройство е свързана и положената върху пода под балдахина олтарна маса. Извършените спешни фортификационни изменения не спасяват крепостта и тя отново е превзета и разграбена от аварите. Нейните защитници са отчасти избити, отчасти преселени. На тяхното място се заселва ново, различно по своя характер население, което създава използва полуразрушената църква като кариера за строителни материали и удобно пространство за живеене. Скоро това поселение е отново опожарено и крепостта е изоставена за повече от век, когато живота в нея частично се възражда по времето на

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

българската държава. Част от безценните артефакти, открити по време на археологическото проучване, са представени в Зала „Археология“ на музея в гр. Тервел.

Обществената колекция (тук ще я наричаме Историческият музей) в Тервел е с обновена експозиция от 22 септември 2018 г. Той има три големи експозиционни зали- археология, зала Кан Тервел, етнография; три малки зали- местни занаяти, духовно наследство, памет за войните; галерия, кабинет за работа с деца и конферентна зала. Сградата е с изградена достъпна среда – панорамен асансьор и степенер за стълби, както и санитарен възел за хора с увреждания. Помислено е за малките гости на музея – за тях във всяка от трите големи зали има възможност да се забавляват и да отнесат у дома късче от музея. Интерактивни игри и занимания ги очакват и в кабинета за работа с деца. Големите ученици могат да мерят способностите си да ораторстват в дебати и изнесени уроци в конферентната зала и във всяка една от големите експозиционни зали.

Паметник на Кан Тервел- построен е през 1993 година в центъра на града. Негови автори са скулпторът Валентин Старчев и арх. Владимир Роменски. Изобразява Кан Тервел, възседнал коня си, препуска в галоп, като в дясната си ръка носи ценният договор с Византийската империя. През 2018 г. е обновено и ремонтирано площадното пространство около паметника, изградено е ефектно осветление, поставени на надписи, показващи освен годините на царуването на Кан Тервел, но също и годината, през която получава титлата Кесар, както тази, през която спира нашествието на Арабския халифат към територията на Европейския континент.

Паметник на Йордан Йовков- паметникът на е открит през 1973 година от дъщерята на добруджанския писател. Мраморният бюст е поставен върху постамент, върху четирите страни на който са изобразени образи от разказите на автора.

Старият дъб е вековно дърво, чийто величествен силует е един от символите на общината и на града. Расте в центъра на град Тервел, на сред площада. Преди столетия мястото на днешния градски площад е представлявало дъбова гора. Разказва се, че това дърво е единственото запазено от гората при заселването и строежа на сградите и пешеходните зони. За тервелчани то е мястото за любими детски игри, спомен за първите любовни трепети... Никой не знае точната му възраст. Някои казват, че е над 600 години. Всички се стараят да го съхранят за поколенията. През 2017 г. Старият дъб бе номиниран за участие в конкурса „Дърво с корен“ от група ученици от СУ „Йордан Йовков“ гр. Тервел. В класацията, определена чрез онлайн гласуване от цялата страна, дъбът се класира на второ място.

2.1.3. Община Крушари. Крушари и околните села, оформящи южната половина от община Крушари, са привличали хората още от дълбока древност. Археологическите

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

материали свидетелстват, че това място е обитавано от човека от най-стари времена. По-късно то е заселено от дошлите от източните степи номади, с които се свързват археологическите култури на ранния и късния бронз. Следи от присъствието на тези войнствени племена са находките от медни и бронзови ками и кинжали, а по-късно и остриетата от копия, брадви и ножове, намирани случайно в района на Крушари и околните села. Особено интензивен става животът през ранножелязната епоха, за което съдим по многобройните селища, могилни некрополи, крепости и укрепления. След опустошителните походи на дако-гетския владетел Бурбиста, този район отново е заселен и процъфтяващ през времето на Римската империя, като за това свидетелстват многобройните поселения. Значими центрове по това време са били крепостите Залдапа (дн. Калето в землището на с. Добрин), Св. Кирил (дн. в землището на с. Капитан Димитрово), неустановената крепост в землището на с. Габер, неукрепения религиозен център край днешното с. Телериг и др., които са градски и културни средища с голямо влияние и значимост в днешните североизточни български земи.

Започналото през IV в. Велико преселение на народите постепенно разрушава огромната Римска империя, нейната административна система, пътища и поселищна структура, като при това живота в нея не прекъсва изцяло, а замира постепенно, изнасяйки се от удобните полета, към трудно достъпни, укрепени места. За това свидетелстват и останките на Залдапа. През късната античност в ролята на защитник на крепостите и укрепленията все по – често са наемани на служба или направо заселвани т. нар. федерати от германски, сарматски или хунски племена. Вероятно в резултат на тяхното присъствие е останал и непроученият напълно засега некропол при близкото село Александрия. През VII в. много от селищата са унищожени от походите на авари и славяни. След техните опустошителни набези, съпроводени с масово отвличане на население на север от Дунава, животът по този край замира чак до пристигането на прабългарските племена.

С периода на най-голямото могъщество на Първото българско царство през края на IX и X в. районът изживява нов разцвет, който приключва в средата на X в. с руското и византийското нашествие през 969 – 971 г. България успява да освободи тези земи през 976 г., но те отново са покорени през 1001 г. Само четвърт век по-късно започват разрушителните печенежки нашествия, които почти напълно обезлюдяват областта. С възстановяването на Българското царство през 1185 г. тези земи отново са свободни, но с кризата на българската държавност от средата на XIII в. и започналите татарски нашествия българите в областта са изправени отново пред изпитания. С падането на България под турско робство животът тук замира почти напълно. Едно от последните значими събития

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

оставили археологически паметници в района на Коритен и селата около него е походът на полско-унгарският крал Владислав III Ягело към Константинопол. В паметната битка при Варна през 1444г. войската на християнската коалиция е разбита от султан Мурад II. При последвалото отстъпление по канлъйоу (кървавия път), голяма част от рицарите намират убежище край запустелите руини на крепостите в района. Точно там са дадени и последните им битки срещу турците, като всички те са загубени до една.

2.1.4. Исторически забележителности в община Крушари

Крепостта в с. Габер- на около 3 км северозападно от Габер, в местностите „Калери“ и „Куручешме“, се намират останките от антично укрепление. То заема един висок и скалист полуостров, ограден от запад, север и изток от меандрите на дълбоко суходолие, което започва от околностите на с. Добрин и на около 300 м западно от полуострова се влива в каньона на Суха река. За това укрепление съобщават още в началото на ХХ в. Карел Шкорпил и Е. Калинка. Цялата територия на укреплението е гъсто обрасла със стара гора, което е довело до натрупването на дебел хумусен слой и неимоверно много затруднява теренното изследване. Понастоящем не могат сигурно да се идентифицират останки от сгради. Керамични фрагменти по повърхността също не се срещат. Множеството стари иманярски изкопи показват, че най- горният културен пласт лежи на дълбочина повече от 0, 5 м. Същевременно, намереното в един от изкопите твърде характерно извито желязно ножче трябва да се приеме като свидетелство, че теренът е би обитаван още през късножелязната епоха. По сведения от местните жители, в миналото тук били намирани римски и византийски монети, датирани от времето на император Константин I Велики до началото на българската държава. Отсъствието на ясни следи от вътрешно застрояване, обаче, както и твърде елементарният облик на укрепителната система, дават основание да се допусне, че в случая нямаме работа с укрепено селище, а с късноантична крепост-убежище, т. нар. *refugium*, обслужвала околното население в периоди на опасност.

Антично култово средище край с. Телериг- през 1988г. в землището на с. Телериг е открит неизвестен дотогава на науката археологически обект от античната епоха. Проведените през 1993 – 1996 г. от РИМ – Добрич разкопки разкриват значително езическо култово средище, преминало през няколко фази на институционализиране и просъществувало в продължение на цяло хилядолетие. Най-ранните сведения се отнасят към края на желязната епоха (VII – VI в. пр. Хр.). Втората му фаза датира от ранната елинистическа епоха (IV – III в. пр. Хр.). Тя е свързана с изграждането на малък храм с неизвестно посвещение, който просъществува за кратко време. Въпреки това сакралният характер на местността явно се запазва в съзнанието и култово-обредната

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

система и практика на местното население, тъй като през тази т. нар. трета фаза от развитието на обекта се откриват множество компактни струпвания на натрошена битова керамика (основно от амфори), животински кости и други материали, представлящи явно останки от обредни ями, които датират от първите два века сл. хр. Най-големия си разцвет култовото средище край Телериг преживява през римската епоха, когато районът е включен в провинция Малка Скития. През II в. сл. Хр. на това място се изгражда монументално светилище, което просъществува до към втората четвърт на IV в. То е посветено на Тракийския конник, почитан като Херос. В светилището е открит изобилен, макар и силно фрагментиран, вотивен материал – части от оброчни плочи, статуарни композиции, епиграфски паметници и жертвеници. При налагането на християнството като официална религия през 324г. светилището е било напълно разграбено и опожарено. Адептите на новата религия съборили храма до основи, извлекли най-вероятно към Залдапа годния за употреба строителен материал, за да го преизползват отново и ревностно унищожили, натрошили и разпръснали всички оброчни паметници.

Крепост Свети Кирил- на 3 км западно от с. Капитан Димитрово, в местността „Деве боюн“, се намират останките от късноантично укрепление. То е изградено на десния бряг на каньона на Суха река, върху един издължен от югоизток на северозапад скалист полуостров, свързан чрез тясна седлообразна шийка с околното плато. През 1915 г. укреплението е било обект на археологически разкопки, започнати съвсем аматьорски, но впоследствие оглавени от специалисти от Националния музей на Румъния. Произхождащият от обекта изобилен археологически и нумизматичен материал способства за разграничаването на два основни периода в обитаването на мястото през късната античност. Първият от тях е свързан с възникването на укреплението и се поставя в хронологическите рамки приблизително от началото на IV до към първите десетилетия на V в., когато в резултат на някое от хунските нападения укреплението чувствително пострадало и животът в него секнал за близо един век. То била възстановено може би в началото на VI в. и просъществувало до последните десетилетия на същия век, когато окончателно загинало. Фактът, че най-късните известни досега монети от това място датират от времето на император Юстин II, дава основание гибелта на укреплението а се свърже с някое от по-ранните аварски или славянски нападения. Възникването на укреплението очевидно следва да се отдаде на съображения от военно-стратегическо естество. То било изградено непосредствено край трасето на едно от източните отклонения от римския път Дуросторум–Марцианополис, започващо от пътната станция в околностите на сегашното село Войново и водещо към Залдапа, а оттам – на изток, към морския бряг. Този страничен път може да е съществувал в някакъв вид още в предходната епоха,

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

но благоустрояването на неговото трасе и издигането на значението му съвсем определено трябва да се постави във връзка с основаването и изграждането из основи на огромния късноантичен град Залдапа. При това положение, възникването на крепостта Св. Кирил изглежда най-вероятно през втората четвърт на IV в. Местоположението подсказва, че настаненият в нея гарнизон е бил натоварен с изпълнение на военно-полицейски функции, изразяващи се главно в контрол на пътния трафик и охрана на един от най-невралгичните пунктове по трасето на пътя от Залдапа към Дуросторум – този, при преминаването на каньона на Суха река. Намирайки се край важна комуникационна артерия с натоварен трафик, при това – на самата граница между провинциите Скития и Втора Мизия, кастелът при Капитан Димитрово с голяма увереност следва да се отъждестви и като пункт за събиране на държавни и провинциални такси и мита. След възстановяването му в началото на VI в. и до края на неговото съществуване, някогашния кастел най-вероятно имал облик на обикновено укрепено селище.

Късноантичен некропол край с. Александрия – единственият алански некропол в България- През далечната 1959 г. при изграждането на язовир кооператорите от добруджанските села Коритен, Добрин и Абрит се натъкват на старинни погребения с керамични съдове, монети и различни метални предмети. Мястото е в землището на с. Александрия, но е по-близо до с. Абрит. На мястото пристига археолог от Народния музей в гр. Варна, който събира откритите артефакти. За съжаление обаче при прокарване на път и подсилване на язовирната стена, е унищожена голяма част от некропола.

През пролетта на 2008 г. Община Крушари и РИМ-Добрич извършват съвместно археологическо проучване, което дава изключително интересни резултати. Проучени са серия от гробове по периферията на некропола. Между тях е разкрита шахтова гробница с богат погребален инвентар от втората половина на IV в., погребения по християнски обред и гроб на жена с ритуално обезвреждане на трупа. За съжаление иманярите успешно са разграбили тази малка част от некропола, останала незасегната от агромилиорационната дейност. Въпреки това археологическите проучвания и анализ на типовете гробни съоръжения и погребалния инвентар, дават възможност за макар и частично възстановяване на историческата картина.

През 272г. поданиците и войските на римския император Аврелиан напускат територията на Дакия (днешна Румъния), създавайки нова граница в провинция Малка Скития (Добруджа). Създава се нова укрепителна система, чиято цел е успешно противопоставяне на грабителските набези на съседните германски племена – готи и херули. Централно място в нея заема силната крепост Залдапа край с. Абрит. Във връзка с нейното важно стратегическо значение, в непосредствена близост са заселени

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

внушителни контингенти от варварски племена, чиято задача е била да служат като гранични войски в римската армия. Именно такава е населението, оставило вече унищожения некропол до язовира на с. Абрит. Характерът на гробните съоръжения и погребалния инвентар позволяват дори да се прецизира този извод. Хората, оставили в древността тези специфични шахтови гробници и катакомби, вероятно са принадлежали към силния племенен съюз на аланите – ираноезично племе, родствено на българите. Части от тях са заселени от римските императори като конна войска в погранични райони. Такава те продължават да бъдат до хунското нашествие, довело до масово преселване на германските племена остготи и вестготи на територията на Империята. За това свидетелстват последните монети, открити на територията на некропола. Те са от времето на Валент, когато големия бунт на вестготите едва не унищожава Източната римска империя, а в решителното сражение при Адрианопол загива и самият император. От историческите хроники е известно, че в състава на конната армия, обърнала хода на битката и довела до катастрофалното поражение, е имало силен алански отряд. Вероятно след това аланите се оттеглят от границите на империята заедно с вестготите. Тяхната понататъшна съдба във Великото преселение на народите е тясно свързана с могъщите източно германски племенни съюзи, в състава на които те участват в единственото поражение на Атила при Каталунските поля, в завоюването на Испания, Северна Африка и Рим.

Текето в Александрийската гора- двуобредно светилище Мустафа Канаат – Св. Илия. До средата на миналия век, на около 1,5км северозападно от с. Александрия, сред вековни брястове се намира двуобредното светилище Мустафа Канаат – Св. Илия, известно сред местното население като “Дървеното теке”, или манастира „Св. Илия“. Според направеното тогава от специалисти архитектурно заснемане, то представлява приземна едноетажна постройка с размери 14,60/5,40 м, сглобена от дъбови талпи и греди, свързани с цилиндрични дървени клинове и ковани железни гвоздеи. Текето е имало две помещения без връзка помежду им и широк навес пред тях. В северното помещение се е намирал гробът на ислямския светец, а южното най-вероятно е служело за имарет или магерница на манастира. Върху две от стените му са били изработени дърворезбени пана, изобразяващи съответно стилизирани стебла на дървета и ръка, държаща дървена сабя (символ на бекташийския орден), дърво и саркофаг с два свещника на него и седмолистен цвят между тях. Непосредствено до текето, на североизток от него, се е намирало аязмото със засводен с каменни квадрати отвор и тухлен под. На десетина метра южно от текето е имало малка екседра, обърната на запад и най-вероятно свързана с някакъв култов ритуал. А на североизток от постройката все още личат останките от старо

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

антично светилище. На този етап няма сигурни доказателства, че това светилище е просъществувало и през Средновековието, но предвид на наложилата се практика войнстващите ислямски ордени да асимилират стари християнски култови места, като ги превръщат в свои места за поклонение, може да се предположи, при това с огромна доза сигурност, че на мястото е съществувал християнски манастир от времето на Второто българско царство. Намиращо се в закътана суходолина с непресъхващ извор, мястото е оценено от новите жители на Добруджа - аспаруховите българи. В близост има засечени прабългарски селища. Християнският манастир, според преданието, е съграден по времето на цар Иван Александър (1331 – 1371г.). Разрушен е за първи път още в годините на турското нашествие. Възстановен, по-късно е унищожен за втори път по заповед на султан Селим (1512 – 1520г.).

Текето край с. Александрия възниква най-вероятно през XVII–XVIII в. На този етап все още е невъзможно да се каже кои са били неговите първи обитатели. Предвид обичайната практика и изображенията върху дърворезбените пана обаче можем с голяма доза сигурност да предположим, че те са се представяли за бекташи, тъй като последните били патрон на еничарския корпус и като такива разполагали с височайшето благоволение и покровителство на династията на Османовци. Точно този факт най-вероятно осигурявал на текето векове наред необходимото спокойствие и му давал възможност за развитие. Началото на XIX в. обаче ситуацията коренно се променила. Наново започнали гонения срещу дервишите, този път – породени от разтурването на еничарския корпус и забраната на закрилящия го Бекташийски орден. Доколко тези гонения са засегнали текето край с. Александрия, е трудно да се каже. Със сигурност обаче неговата религиозна дейност не била напълно прекратена. Нещо повече, през същия този XIX в. текето започнало да се посещава и от заселилите се по това време в с. Капаклии българи-християни. Така то се превърнало в двойно светилище, в което култът към мюсюлманския светец Мустафа Канаат съжителства с този към християнски светец – св. Илия.

Манастирът край с. Александрия просъществувал да средата на миналия век, когато е изоставен и започва да се запада и саморазрушава. Предвид на своята дървена конструкция само за няколко години той е погълнат от природата. Аязмото обаче оцелява, което позволява на култа да се запази. Близко цяло столетие той се почитал и посещавал от различни етноконфесионални общности: шиити, казълбаши, ортодоксални мюсюлмани-сунити и християни. Християните идвали на това място на Илинден (2 август), а мюсюлманите, главно казълбаши – обикновено на Гергьовден (6 май), когато събиранията ставали най-многолюдни. Поклонници не липсвали обаче и през

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

останалите дни от годината. Те идвали тук от всички краища на Добруджа и Лудогорието, за да измолят от светеца живот, здраве и закрила и някои от тях дори преспивали на текето, преди да заколят курбан, да вържат парчалчета по клоните на вековните брястове и да се измият с лековитата вода – на практика пра-стари ритуали, свързани с древните вярвания на хората и преклонението им пред силата на камъка, дърветата и водата, само че вече осмислени през призмата на народното християнство и на народния ислям. В края на ХХ в. започва движение за възстановяване на християнския манастир. С помощта на десетки дарители, най-вече от жителите на община Крушари, манастирът „Св. Илия“ е съграден наново, като изграждането започва през 2004 г. и приключва през 2009 г. Отвън, на стената му, е облепната единствената оцеляла през годините голяма дъска от дървения храм- теке. Днес манастирът „Св. Илия“ е не само място за религиозно поклонение, но и средище за организиране на фолклорни събори, които са едни от най-посещаваните в Североизточна България.

Текето на Каиб деде в с. Поручик Кърджиево- В самия северен край на община Крушари, в с. Поручик Кърджиево, се намира още едно казълбашко светилище. Разположено е в западната част на селото, в дерето на една от напълно запустелите вече махали и представлява голям недялан камък с неправилна форма, без надпис и украса. Следи от постройка липсват, така че тук най-вероятно е нямало построена гробница или ако все пак такава е съществувала, то тя е била от характерната за тюрбетата в Южна Добруджа проста кирпичена направа. Обредно свързани с гроба на светеца са разположеният на около двадесетина метра вдясно кладенец и многото дървета и храсти, които растат наоколо. Светилището, поне известен период от време, е проява на местните казълбашески вярвания. Доказателство за това е името на почитания тук светец – Каиб деде. В превод то означава “изгубеният“ или „изчезнал” дервиш, което вече ни навежда на мисълта, че е напълно възможно в него да е въплътена една от същностните черти на казълбашеството – вярата в скрития имам или в това, че последният шиитски имам е изчезнал, за да се яви в съдния ден отново на земята и установи царството на справедливостта. Че тюрбето на Каиб деде е имало твърде важно място в духовния живот на местните алиани, се потвърждава главно от сведенията на българите от с. Поручик Кърджиево. Те твърдят, че текето до голяма степен изместило съществуващата в селото джамия, която казълбашите почти не посещавали. Вместо в нея, всички свои семейни и религиозни поводи те отбелязвали в местното светилище, като най-многолюдни ставали събиранията им на Гергьовден, обявен за празник на Каиб деде, а иначе ден, заемащ важно място в тяхната празнично-обредната система.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Крепост Залдапа. В северната част на община Крушари, в местността „Калето“ между селата Абрит и Добрин, се намира огромно по размери старинно градище. В по-старите публикации то се споменава под редица локални названия: „Абтаатско кале“ (от старото име на с. Абрит: Аптаат/Абтаат), „Къз кале“, „Добри кале“, „Хисар кале“. То заема обширен полуостров с дължина 1200 и ширина до 500 м, ограден от изток, север и северозапад от дълбока долина, а от югозапад и запад – от къс страничен дол, вливащ се в същата долина. От юг на северозапад, север и североизток теренът постепенно се снишава, като денивелацията достига 45 м. По-голямата южна част на полуострова е значително по-широка и има хълмообразен облик, докато северната представлява сравнително равна платовидна тераса с приблизително правоъгълни очертания. Укрепена е била само южната част. Именно тук е била основната крепостна стена, която е защитавала античният град. Теренните наблюдения показват, че той е бил гъсто застроен. В северната част на полуострова, както и в долината, непосредствена източно и западно от укрепената територия, най-вероятно са се намирали неговите квартали.

Величествените мащаби на селището и монументалният характер на разкритите градежи не оставят никакво съмнение, че то трябва да се причисли към най-големите и значителни късноантични градски центрове в тази част на Балканския полуостров. Залдапа се появява късно в писмените извори и се споменава със събития, състояли се през VI в. Йоан Антиохийски твърди, че това е родното място на Виталиан – предводител на

известния бунт срещу император Анастасий през 513 г., прераснал в пет годишна гражданска война. Името на града фигурира и в списъка на обновените по времето на император Юстиниан I укрепления, разположени в провинциите Втора Мизия и Скития. Нещо повече – тогава Залдапа била посочена и като център на епархия, чийто епископ бил подчинен на митрополита в Томи. Градът се споменава неколккратно във връзка с военните действия между Византия и аварите по време на управлението на император Маврикий.

Първите археологически проучвания в Залдапа датират от 1906-1910 г. и са извършени от К. Шкорпил. Впоследствие са извършвани частични теренни изследвания и наблюдения. За съжаление, през годините античният строителен материал по различни

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

причини е подлаган на системно ограбване и разрушаване, което е започнало още през XIX в. и продължава до наши дни. Последното масирано извличане на обработен и необработен каменен материал от крепостните зидове е свързано с укрепителните работи по бреговете и дигите на системата от язовири, изградени през 50-те и 60-те години в долината западно от градището. Понастоящем трасето на крепостната стена ясно се проследява на терена.

Сега Залдапа впечатлява най-вече с внушителните останки от укрепителната ѝ система. Тъй като укрепителната и система демонстрира твърде хомогенен облик, следва да се предположи, че изграждането ѝ е било осъществено в рамките на една-единствена, при това, вероятно, сравнително краткотрайна строителна кампания. Обяснението за множеството строго праволинейни следва да се търси в едновременната работа на повече строителни екипи, с всеки от които е било контрактирано извършването на определен обем работа, изразяваща се в изграждането на отделен участък от крепостната стена, с разположените по него кули и други съоръжения с отбранителен характер.

Обликът на укрепителната система категорично свидетелства за късноримския ѝ произход. Изградена през втората четвърт на IV в., укрепителната система на Залдапа функционира около 250 години – до гибелта на града в края на VI в. Стремехът към поддържането ѝ в изправност и към повишаване на нейната отбранителна способност, са провокирали предприемането на ремонтни кампании, както и осъществяването на някои преустройства.

Голямото аварско нашествие от 585 г. поставя началото на края на Залдапа. Понастоящем не ясно какви точно поражения са били нанесени на градската инфраструктура в резултат от това нападение. Не е изключено намереното сред руините на една сграда златно монетно съкровище с най-късни емисии от времето на император Маврикий Тиберий да са свързани именно с това бедствие. Писмените извори, а и нумизматичния материал свидетелстват, че животът тук продължил поне още едно десетилетие. Последното споменаване на Залдапа е във връзка със събития, разиграли се през 594 г. след окончателната гибел на града някъде към края на VI в., на това място не са установени никакви следи от обитаване през която и да било от следващите епохи.

Името на града тълкувано като „студена вода“ или „жълта вода“, обективно отразява изобилието на водоизточници в непосредствената околност и не трябва непременно да се свързва с някакво по-ранно селище, съществувало на това място. Произходът на името се намира в пълно съответствие с археологически и епиграфски засвидетелствания преимуществено тракийски етнически облик на региона – както преди появата на града, така вероятно и чак до настъпилите в края на IV/ началото на V в. коренни промени. Основаването на един нов градски център в южната част на провинция Скития, сред район с етнически хомогенно население и подчертано аграрен характер, следва да се

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

интерпретира като решително и окончателно скъсване с дотогавашните социални, икономически и административни структури. От друга страна, археологическите разкопки през лятото на 2014г. откриват и следи от тракийския период в обитаването на селището, с което може да се смята за категорично доказана приемствеността в урбанистичната традиция в областта, макар и с изцяло нов облик.

В резултат на проведените археологически разкопки са проучени само част от укрепителната система, гражданска базилика, раннохристиянска църква и внушително по своя начин на изграждане водохранилище.

2.1.5. Скалните манастири по поречието на Суха река- общо историческо наследство на общините Тервел и Крушари

Скален манастирски комплекс „Гяур евлери“- Суха река минава през землищата на общините Крушари и Тервел, почти по линията на днешните граници между тях. В археологически план тази природна даденост е акумулирала останки от древни култури и цивилизации, защото каньонът е бил най-големият източник на прясна вода в тази част на Южна Добруджа в древността. Заедно с това той е уникално природно образувание със съхранена и днес флора и фауна, както и редица красиви местности за почивка и туризъм. По бреговете на Суха река се намират едни от най-ранните скални манастири, открити не само в нашите земи, но и въобще на територията на Европа и обитавани през цялото I хил. сл. Хр. Те са разположени в естествени пещери, част от които впоследствие допълнително са обработвани. Най-голямото им средоточие е между селата Балик, Оногур и Ефрейтор Бакалово. Последното село се намира на територията на община Крушари и точно в неговото землище е разположен най-големият скален манастирски комплекс в България и Европа–„Гяур евлери“. С огромна доза сигурност може да се твърди, че този манастир, чието име не се знае (днешното му име в превод от турски означава “християнски къщи”), е бил център на монашеския живот не само в този район, но и в цяла Югоизточна Европа. Той е разположен в скалите на десния бряг на Суха река, срещу античната крепост Адина (дн. в землището на с. Балик, общ. Тервел) и недалеч от с. Ефрейтор Бакалово. Комплексът се състои от църква и девет монашески килии, изсечени в самия скален масив на три етажа, които са свързани помежду си. Интерес представляват кръстът, изсечен върху олтарната маса в църквата, както и множеството графити в подножието на скалния масив, оставени най-вероятно от монаси и поклонници. Централната църква – католикон е старателно изсечена с наос под формата на квадрат с дължина 3,10 м и височина 1,90 м. Върху източната стена е оформен триделен олтар. По коридор се достига до голямо общо монашеско скално помещение, в който е вдълбан кладенец за вода. Църквата има квадратен притвор, а до него параклис с правоъгълна

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

апсида. Северно от параклиса има трапезария и игуменарница. В подножието има килии и стопански помещения. Някои изследователи го сочат за най-големият ранновизантийски скален манастир от V-VI в. в България. Той е използван и през X в., за което свидетелства керамиката в подножието и няколко руноподобни и кирилски надписи.

Недалеч от Гяур евлери, на около 2 км. северно върху десния бряг на Суха река, в „Сандъкли маара“ (Раклената пещера) са разположени и няколко единични отшелнически килии, както и църквата гробница, в която са били погребвани монасите. Достъпът до обителта се осъществява чрез два скачени шахтови отвори, в които е имало монтирани дървени стълби. Достига се до обширно триделно

помещение с равно изсечени под, стени и таван. Най-северното е параклис с размери 5,77 x 2,65 x 2,00 м. На изток е изсечена обширна абсида, а в югозападния ъгъл голяма гробна камера. В съседното помещение с размери 5,50 x 6,20 са вкопани още три грабни камери, а в последното, най- малкото отделени, още една камера. По стените има ниши за поменателни обреди. Очевидно това е гробницата, в която са погребвани монасите на големия киновиален манастир Гяур евлери и където са се извършвали заупокойни служби. Първоначално мощите им са полагани в гробните камери в централното и южното помещение, а голямата камера в параклиса е била костница.

Скалният манастир „Асар евлери“ до с. Балик се намира в подножието на ранновизантийска и ранносредновековка крепост „Адина“. Манастирският комплекс включва църква, погребален параклис и общежително спално помещение, оформени през V-VI в. Църквата е с голям наос 3.20 / 4.80 м с правилна абсида върху източната стена и обширен притвор. Има и кладенец за вода, който достига до реката. Южно от църквата е манастирското спално помещение с дължина 11.60 м и ширина 4.00 м. По стените има няколко ниши, а в северния край скална тоалетна. Северно от църквата е погребалният параклис с дължина 4.40 м и ширина 7.30 м. Върху източната стена е оформена олтарна ниша, а в пода са вкопани няколко гробни камери. Северно от църквата по малък коридор и изсечена в скалата пътечка се достига до няколко килии.

Скалната обител **„Тарапаната“** (известна още и като **„Лицето“**) до с. Балик се намира се върху десния бряг на Суха река и на около 300 м западно от „Сандъкли маара“.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

На два етажа през V-VI в. са оформени четири помещения. На долния етаж на две нива са оформени килия и параклис 2,60/2,65 м с ниша в източната стена. До северната стена е изсечена гробна камера. Горният етаж също включва две помещения – килия и параклис. Параклисът е правоъгълно помещение с размери 2,50/1,95 м. Върху източната стена е оформена аркирана олтарна ниша, а край северната стена е изсечена скамейка и гробна камера. От параклиса по тясна пътечка достига до триъгълна килия с размери 2,90/1,65 м. Тази обител също е използвана през X в., за което свидетелстват няколко кирилски надписа и кръстове с разклонени краища.

Всички тези манастири, скитове и килии възникват непосредствено след поставянето на началото на монашеското движение през 4 в. в Египет. С разпространяването на християнството по нашите земи тук навлизат и първите проповедници на идеята за пълно откъсване от светския начин на живот, които в Североизточна България оставят неизличими и внушителни следи от своето присъствие. Изградените от тях скални манастири по течението на Суха река и нейните притоци превръщат тези територии в един от най-значимите центрове на ранното европейско християнство.

Скалният манастир в местността „Шан кая“ се намира източно от с. Оногур. Разположен е в отвесните скали на левия бряг на Суха река, над язовир Оногур. Манастирът принадлежи към добруджанската колонията скални манастири, пръснати из сухорочието, които възникват през късната античност (IV-VI в.), повечето в близост до ранновизантийски крепости (при с. Оногур това е античният кастел Палмате). Според историците (Г. Атанасов) това са едни от най-старите скални манастири в Европа. Допуска, че монасите са дошли тук от Изтока, следствие на персийските нашествия към Сирия и Палестина V-VI век. Има голяма вероятност в този регион да се е подвизавал самия св. Йоан Касиан, който преди това се е възпитавал в монашески добродетели в Египет, след което, около началото на VI век, е дошъл и ги е приложил в Добруджа. По-късно отива в Константинопол, в Рим и пренася практиката на скалните манастири от Добруджа в Западна Европа, където и днес са на почит като основен стълб на монашеството. Скалният комплекс при „Шан кая“ вероятно е изпълнявал функциите на скит и е гравитирал към центъра на монашеската колония на големият скален манастир в местността „Гяур евлери“ край с. Балик. По време на аварските, славянските и др. нашествия през VI-VII в. духовно-религиозният живот в тези обители затихва и вероятно напълно изчезва. През епохата на Първото българско царство (IX-X в.) монашеският живот в тях е възстановен.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Няма сведения кога точно манастирът при „Шан кая“ е бил окончателно напуснат, но се предполага, че тукашните монашески практики са били наследени и пренесени из скалните манастири по р. Русенски Лом, р. Провадийска и др., които достигнали разцвета си по време на Второто българско царство (XII-XIV в.). Днес скалният манастир край с. Оногур е добре съхранен и достъпен за посещение. Тук посетителят нагледно може да добие впечатление за изпълняваните някога основни църковни ритуали. Самият манастирски комплекс, издълбан в отвесната скала (наричана от местните "Шан кале") на 8-9 м височина, включва 64 м дълга галерия от скални помещения, свързани помежду си с тесен тунел. Входът към манастира е от север и представлява тясна цепнатина, като в близост до него са оформени помещения с ниши и прозорци. В края на тунела, на съществувала някога тераса е имало и други помещения с дървена конструкция, чиито следи ясно си личат по скалата отвън.

Скалният скит „Вълчанова стая“ до с. Брестница е разположен над голяма естествена пещера върху левия бряг на Суха река. В самия скален масив старателно е изсечена триконхална скална църква с притвор от V-VI в. Наосът е почти квадратен с размери 3.50 X 3.40 м, а конхите са полукръгли с ширина около 2.00 м. Южно от църквата е имало малка килия с размери 2.00 X 1.55 м. Между килията и църквата има коридор, а над входа е изсечено правоъгълно поле за икона. Църквата е преизползвана през X в., за което свидетелстват рисунки и знаци-графити.

Корабите по Суха река – легенда или истина. И днес сред местното население на общините Тервел и Крушари битува легендата за корабите, които навремето плавали по течението на реката. Тя е толкова разпространена и толкова убедително разказвана от всички местни жители, че няма как да бъде обяснена като проста народна басня. В общи линии тя разказва следното – преди столетия Суха река и околните суходолия са били дълбоководни реки, по които плавали кораби. Тя била толкова буйна, че се налагало, когато корабите акостирали близо до скалите, да бъдат привързвани за тях със специални халки, приковани в камъните. Въпреки, че много хора са готови да се закълнат, че са виждали халките, или че поне техните бащи или дядовци са ги виждали, такива досега не са открити. Но легендата е вярна. През последните столетия на първото хилядолетие Пр. Хр., както и през първите столетия на новата ера, територията на Добруджа и Лудогорието е с влажен и топъл климат, който се благоприятства от наличието на огромни гори, започващи непосредствено от края на степната зона в Южна Добруджа. Това благоприятства водосбора на Суха река, който е от най-големите в Дунавската равнина. Реката е била плавателна в долното и средното си течение за лодки и малки плоскодънни ладии с една мачта и платно. По този начин търговията, използвала Дунав като пътна артерия,

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

превръща земите около Суха река в едни от най-развитите стопански и културно области на античния балкански свят. Климатичните промени от началото на IX в., характеризиращи се с постепенно засушаване, съчетани със започналото масово изсичане на горите в района поставят началото на необратима промяна в ландшафта на цяла Североизточна България. Реките постепенно започват да губят своя отток. Явлението допълнително се подпомага от карстовия характер на скалите под Добруджанското плато, които са силно пропускливи и просмукват водите дълбоко в себе си. Процесът продължава повече от хилядолетие и води до там, че днес само името на Лудогорието напомня за някогашните му огромни и безбрежни гори. Що се отнася до Суха река, тя запазва своя дебит в горното си течение, но в средното и долното пресъхва напълно. За нея остава да напомня само името, което е своеобразен уникат в хидронимията на България, както и преминалите през вековете спомени, превърнали се в легенди и предания, за големите кораби, браздящи равните води на добруджанската река.

2.1.6. Нова история

Животът в района и на двете общини започва бавно да се възстановява едва в началото на XIX век. Историческите превратности в този край събират тук преселници от Източна България: от Тракия (Одринско), Харманлийско, Ямбол, Новозагорско и Старозагорско, от Балкана (Габрово и Върбица, Котел, Елена) и от Североизточна България. Дошли тук, те донасят със себе си особеностите на своя бит и култура и формират днешния етнографски облик на района.

Понеже Тервел и Крушари са заобиколени с турски села, то жителите им често пъти търпят издевателствата на поробителите. Поради насилията българите избягват в тулчанските села на днешна Румъния.

Първи сведения за Тервел като селище намираме в турски документи от 1673 г. В тях за първи път се среща името Куртбунар. На 26 юли 1882 г. селището става околийски център, подчинен на Силистренски окръг. След 1879 г. в Тервел и Крушари се заселват семейства от други райони – предимно бежанци от Одринско, преселници от Троянско, Сливенско, Севлиевско, Хасковско. Първият български управител на Куртбунар е дядо Кръстьо Попов (Опълченеца), а на с. Крушари- даскал Димитър Трифонов от с. Кокарджа, бивш народен представител в Учредителното събрание в гр. Велико Търново.

Първите сведения за наличието на българско училище в село Крушари датират от 1850 – 1851 г. Помещавало се в една стая в дома на Бойчо Тодоров, а учител е Тодор Бойчев Авджиев. След 1860 г. училището се помещава в сградата на църквата. Издръжката е за сметката на населението. В 1898 г. е построено новото училище, запазено до днес. През 1891 г. училището прераства в гимназия. Поради увеличаването

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

на броя на учениците сградата се оказва недостатъчна и през 1971 г. е построена нова, с просторни учебни стаи, профилирани кабинети и физкултурен салон. Освен училище, през Възраждането българите в Крушари изграждат църква от пръти, която просъществува от 1853 до 1877 г. Тя е първата в района, но през Руско-турската освободителна война (1877 г.) е опожарена до основи. Основният камък на новата църква е положен на Димитровден през 1882 г. Пролетта на 1883 г. строежа е продължен и завършен още същата година. Църквата, която носи името „Св. Димитър“, е запазена и до днес. Първият свещеник е Петър Стоилов, ръкоположен около 1868 – 1869 г. Служил е непрекъснато до смъртта си.

Непосредствено след Освобождението в Тервел са дошли чиновници, адвокати, съдии, а много по-късно и първият лекар - д-р Иван Газурков. На 13 февруари 1893 г. в „Прогрес“ съобщава, че в село Куртбунар е създадено читалище „Развитие“. За първи път в Тервел излиза в. „Добруджа“ през 1901-1903 г. под редакцията на учителя Атанас Петров. През 1903 г. излиза в-к „Известие“ с администратор Георги Маджаров.

Свободният живот в българската държава продължава до Първата румънска окупация (1913 –1916 г.). Една от най-важните битки, оказала решаваща роля при развитието на военните действия по време на Добруджанската епопея през Първата световна война, протича край тервелското село Кочмар на 3 септември 1916 г в полосата Карапелит-Кочмар-Гешаново. На третия ден след началото на Добруджанското настъпление – към 15:00 часа на 3 септември 1916 г. при споменатите селища IV-та конна бригада в състав 400 кавалеристи от 6-ти конен полк от дивизията на ген. Иван Колев влиза в срещен бой унищожава авангарда и разгромява крупна румънска част, подкрепена с артилерия и руска казашка кавалерия, охраняващи подстъпите към превърнатия в крепост Тутракан и противниковото настъпление към току що освободения от румънска окупация Добрич. С устремна атака в започналата сеч противникът е напълно разбит и унищожен. В сражението участва и Лейбгвардейския конен полк, който дава 15 убити. Румънската бригада, атакувана от българските части при Кочмар, дава загуби от 650 убити и 730 пленени. С тази победа е открит е пътят за настъпление и освобождаване на Тутракан и оказване решаваща помощ на войските ни водещи неравен бой с румънско-руско-сръбския противник в Добричката епопея. Подронен е бойният дух на противника, а българите доказват, че с лекота разгромяват не само крупни части на окупационната румънска армия в Добруджа, но умеят да се бият и категорично да побеждават и считаната за всемогъща руска казашка конница. Епопеята вдъхновява писателят Йордан Йовков, който е военен кореспондент на фронта, да напише разказа „Триумф“.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

След кратковременното освобождение идва и втората окупация (1918 – 1940 г.) и териториите на двете общини остават под Румънска власт до септември 1940 г., когато българските войски освобождават по силата на Крайовския договор Крушари и Тервел. През следващите месеци тук се заселват преселници от Северна Добруджа. Те са настанени в къщите на румънските колонисти, които напускат Добруджа и се завръщат в Румъния.

На 27 юни 1942 г. Куртбунар е преименуван на Тервел. През 1947 г. селището е електрифицирано, а през 1952 г. - водоснабдено. На 30 януари 1960 г. с указ № 38 на Народното събрание село Тервел е обявено за град.

След Крайовския договор от 7 септември 1940 г. и възвръщането на Южна Добруджа към България село Крушари отново става център на община. Наименованието си получава през 1942г. До тогава се казва Армутлии. На 23 декември 1940 г. тук се основава Потребителна кооперация „Светлина“. Основното училище „Христо Смирненски“ започва да функционира през 1942 г., а народното читалище „Йордан Драгнев“ през 1941г.

3. ОБЩИНА ТЕРВЕЛ И ОБЩИНА КРУШАРИ В КУЛТУРЕН КОНТЕКСТ

В традиционното наследство на Тервелския и Крушарския регион се оглеждат и превратната историческа съдба на Добруджа, и сложната политическа конюнктура, и динамичното етнокултурно развитие на областта. Времена на опустошение след османското нашествие през XIV в., на разорение и асимилаторски натиск, колонизация и ислямизация, непрекъснати руско-турски войни през XVIII– XIX в. и обезлюдяване, се редуват с периоди на относително политическо спокойствие, ускорена колонизация, активни миграционни движения към региона, издигане на неговата стопанската значимост, като въпреки всички преломни събития, положението на българското население се запазва.

В хронологически план миграционните процеси в Добруджа, отнасящи се и за населението в този край, преминават през няколко основни етапа. Първият етап обхваща времето от началото на османското владичество до края на XVII в. Като общ за цялата област етнодемографски процес се очертава значително намаляване на християнското и увеличаване на мюсюлманското население. С османското нашествие и началните векове на робството се свързва и първото по-масово движение на българи от север на юг, при което изселници от Североизточна България, главно от Шуменско, преминават Балкана и се установяват в Тракийската низина. През следващите векове се наблюдава обратен процес, при който т. нар. “загорци” се преселват вторично на север, към Русия и Бесарабия, като още по пътя си част от тях се установяват в Добруджа и в някои селища от Тервелско и Крушарско, а други по-късно се завръщат и отседат тук.

По време на руско-турските войни от 1768–1774 г. и 1787–1791 г., 1806– 12 г. много семейства напускат домовете си и се отправят към Влахия, Молдова, Русия, но най-масовият

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

изселнически поток – около 100 000 души, е породен от войната 1828– 1829 г. Изселниците, предимно от Югоизточна България /в по-голямата си част от Тракия/, увличат със себе си и значителна част от добруджанското население. Само няколко години по-късно част от тези българи поемат обратния път от Бесарабия и се установяват в Добруджа.

От 30-те години на XIX век до Освобождението през 1878 г., постепенно се създават условията за един нов етап на относително политическо спокойствие, ускорена колонизация и издигане стопанската значимост на региона. Променя се етнодемографският му облик, като основният преселнически поток, чрез който се увеличава българското население, идва от Шуменско, Провадийско, Балкана и Тракия, Габровско, Севлиево. този период се характеризира с изселване на мюсюлманско население, активно вътрешно движение на българи в областта, като най-масов характер има преселението от Северна Добруджа през 1940–41 г. Така очертаните миграционни процеси обхващат и населението на Тервелския и Крушарския край. Сложно съчетание от географски, икономически, политически и други фактори от края на XIV в. до средата на XX в. довежда в региона заселници от различни краища, търсещи спасение или работа, временно препитание или постоянен нов дом. Различни етнически, етнографски групи, етнорелигиозни общности живеят в продължение на векове в тесен контакт, срещат се и си взаимодействат различни култури, преплитат се съдбите на цели селища, родове, отделни човешки преживявания; създават се условията за изключително разнообразна в културно отношение традиция; реди се пъстрата етнодемографска мозайка на региона. В тази изконна българска земя ще срещнем потомците на преселниците от Тракия и Балкана, Македония и Северна Добруджа, Бесарабия и Молдова и откъде ли не още... В повечето селища населението е смесено и се състои от различни етнографски групи. Сред сравнително новите заселници най-многобройна е групата на тракийците, преселници от Сливенско, Ямболско, Старозагорско и др. Особено важно място заемат балканджиите, дошли от Еленско, Габровско, Дряновско, Търновско и др. Към балканджийското население се отнасят и котленците. Сред тях най-многобройна е групата на котленските овчари, установили се със своите стада в добруджанската равнина, както и заселници след пожара в Котел 1894 г. Амалгамата от етнографски групи се допълва с преселници от Шуменско, Провадийско, Разградско, Русенско, Одринско и др. Многобройна е и групата на преселниците от Северна Добруджа. След възвръщането на Южна Добруджа към България през 1940 г. те се установяват компактно в различни селища на областта. Съставът на това население е доста пъстр, но всъщност в основната си част то е от Шуменско, Провадийско, Тракия, Балкана и различни места на Югоизточна България. Изселили се след руско-турските войни от първата половина на XIX век, тези българи пребивават известно време в Бесарабия, по-късно се завръщат обратно към родината си и се установяват в Северна Добруджа.

3.1. Община Тервел. В летописите на Община Тервел се откриват данни за богатото културно минало на територията. След Кримската война тук се заселват семейства от други райони – предимно бежанци от Одринско, преселници от Троянско, Сливенско, Севлиево, Харманлийско, Ямболско, Новозагорско, Старозагорско. След 1940 г. тук се

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

заселват и преселниците от Северна Добруджа, предимно от селата около Тулча. Всички те освен семействата си, водят паметта и обичаите, съхранени от родните им населени места. Тук си дават среща и започват да битуват заедно техните обичаи и традиции, песенно, танцово, музикално фолклорно наследство, занаяти, традиционно облекло, символика на елементите в традиционната шевица и др. Както в едно и също населено място /в различните му махали/ така и в съседните села и града, музиката и песните се изпълняват като форми без да се влияят едни от други. И днес в съседни и близки села в общината, напр. Кочмар и Жегларци, в които живеят предимно преселници Северодобруджанци, песенния обреден фолклор се различава един от друг и продължава да се съхранява и разпространява като уникален. В годините след Освобождението и след учредяването на читалищата, започва да се усеща взаимно влияние, една и съща песен с малка трансформация в текста или в музиката започва да се изпълнява от всички.

Добруджански събор Тервел. Вероятно богатството и разнообразието от песенните и музикалните фолклорни форми, както и териториалното разположение в центъра на Добруджанската фолклорна област, е причината Тервел да е избран за домакин на Първия Добруджански фолклорен събор през 1960 г. Той е организиран от Съюза на народните читалища, Българската академия на науките, Радио София и читалището в Тервел. Това е вторият фолклорен събор в България, който се провежда няколко месеца след този в с. Граматиково, обл. Бургас и 5 години преди първия национален събор в Копривщица. На 5 сцени в три дни през септември 1960 г., пред жури, съставено от най- големите етнографи и фолклористи в миналото, се изявяват хиляди индивидуални певци, музиканти, фолклорни ансамбли, хорове, оркестри. Целта на събора е била да бъде проучен и записан добруджанският фолклор, за да бъде съхранен за поколенията. Емблемата на събора представлява стилизирана добруджанска шевица в характерните за района жълто-зелени тонове. Съборът дава начало на професионалната кариера на редица популярни народни певци, сред които и емблематичните Калинка Вълчева и Кольо Кавръков, Димитрина Кунева, Анастасия Костова, Атанаска Станева, Стефан Георгиев, Димитър Нанков. Радичко Куманов, Петкана Стойчева и много др. също получават златни медали, но остават верни на самодейната сцена в родните си места. Днес Община Тервел продължава да организира този форум на добруджанския фолклор на 22 септември през всяка четна година. Провежда се на две сцени в центъра на града, като често е съпроводен от съпътстващи прояви като концерти на популярни фолклорни изпълнители, панаир на занаятите и др. Организира се и се финансира от Община Тервел.

Празник на фолклора. Провежда се всяка година на 6 май, на “личен ден Гергьовден”. Празникът е част от афиша на Пролетните празници на културата.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Организира се и се финансира от община Тервел. Празникът няма конкурсен характер и представлява своеобразно тържество на песни, танци и костюми. Участват певчески и танцови групи от училища, читалища и детски градини в общината. Така, участниците са на възраст от 5 до 80 години. От 6 май 2011 г. е част от афиша за отбелязване Деня на град Тервел, когато бе осветен новият православен храм града „Св. Вмчк Георги Победоносец“. Освен представянето на самодейните състави от общината, се провежда и концерт на професионален фолклорен ансамбъл, който представя фолклора на всички етнографски области в България. Наградният фонд за участниците и гостуването на ансамбъла се финансира от Община Тервел.

Пролетни празници на културата. Провеждат се всяка година през месеците април, май и юни. Началото е поставено през 1975 г. През годините Пролетните празници на културата стават необходимост за гражданите на град Тервел и основа на културния живот в града и в общината, негова визитна картичка. Замисълът както в началото, така и днес, е жителите на община Тервел да се срещнат с изкуството на професионалните театри, да се срещнат на живо с най- известните актьори от театралния афиш и телевизионния екран, с поп- изпълнители, професионални оркестри в различни жанрове, дава среща на всички творчески музи. По време на пролетните празници се провеждат и годишните спектакли на формациите и школите в Тервел- ДФТА „Калинка Вълчева“, Танцова формация „Каприз“, Вокална студия Тервел, Група за изворен фолклор „Добруджанска огърлица“, Мъжка фолклорна група, Църковен хор. Незабравими за тервелчани ще останат срещите с актьорите на Народен театър “Иван Вазов”, гр.София, театрите от Добрич, Силистра, Шумен, Варна, Разград, Русе; гостуването на оперите от Варна и Велико Търново; балетно студио “Арабеск”; балети от Русе и Бургас. На тервелска сцена са гостували известни актьори – Георги Калоянчев, Георги Парцалев, Стоянка Мутафова, Георги Анастасов, Коста Цонев, Васил Михайлов, Стефан Данаилов, Николай Гинев, Константин Коцев, Пепа Николова и много, много други. Гости са били и най-известните естрадни певци на България – Лили Иванова, Георги Христов, Михаил и Христина Белчеви, Васил Найденов, дует “Ритон”, формация “Тоника”, Росица Кирилова, Тони Димитрова, Ваня Костова, Люси Дяковска, Тони Димитрова, Маргарита Хранова, Орлин Горанов, ГРАФ-а и мн. други. Особена радост за тервелската публика са били срещите с най-големите професионални ансамбли за народни песни и танци – “Филип Кутев”, “Пирин”, “Тракия”, “Загоре”, “Капански”, “Варна”. Гости на децата в град Тервел са били куклените театри от Варна, Добрич, Силистра, Шумен, ансамбълът на недостижимата Нешка Робева, Ансамбъл “Българе”. Финансират се от Община Тервел.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Коледуване. Провежда се всяка година през месец декември. Този древен български обичай радва жителите на всички тервелски села в навечерието на Рождество Христово. В много от населените места са сформирани мъжки коледарски групи. През 2006 г. за първи път в община Тервел се провежда конкурс за коледарски групи и обичаи. Целта на конкурса е да бъде популяризиран обичаят “Коледуване” и да бъдат подчертани красотата и разнообразието му в различните населени места на общината. Представят се и се оценяват автентични костюми и коледарски атрибути (гега, венец, кравай, калпак). Многобройните участници се номинират в три категории – детска, младежка и мъжка коледарска група. Гостите на празника могат да видят богата изложба от коледарски краваи и венци, които също впечатляват с елементи, характерни за всяко населено място. Наградният фонд за конкурса се осигурява от община Тервел.

Лазаруване. Провежда се всяка година в навечерието на Лазаровден. Празникът се организира за първи път през 2006 г. с пожелание да се превърне в традиция. В продължение на 2 часа площадът пред сградата на община Тервел се превръща в празник на младостта, красотата и багрите. Групи от детски градини, училища и читалища танцуват, пеят и пресъздават красивият обичай през очите на многобройната публика. Надпреварата е оспорвана. Водещи, според регламента, са представянето на автентичен обичай, песни и танци. След дълги дебати, по времето на които лазарките и гостите на конкурса се хващат на кръшно хоро. Критерият с най-голяма тежест за спечелване на конкурса е автентично представяне на лазарски костюм и обичай от региона. На самия Лазаровден момичетата от селата Коларци, Безмер, Каблешково, Жегларци продължават да изпълняват обичая в родните си села. Наградният фонд за конкурса се осигурява от община Тервел. Наред с конкурса се организира и изложба на рисунки, изобразяващи лазарски групи и обичаи.

Конкурс за изпълнители на традиционна добруджанска народна песен “КАЛИНКА ВЪЛЧЕВА” се провежда всяка нечетна година. Първият конкурс за изпълнители на традиционна добруджанска народна песен на името на “добруджанския славей” Калинка Вълчева е проведен на 11 и 12 май 2001 г. по инициатива на Община Тервел. Наградният фонд се осигурява от общината, а журито е съставено от известни композитори и фолклористи в България, с почетен председател певицата Калинка Вълчева. През последните три издания в надпреварата, освен индивидуални изпълнители, се включват и фолклорни групи. Според регламентът, всички се представят с две песни, като едната е задължително от репертоара на Калинка Вълчева. Конкурсът печели голяма популярност и привлича за участие възпитаници на всички музикални училища за фолклорни изкуства. Носители на голямата награда са изпълнители като Ивелина Колева,

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Пенка Бураджиева, Кольо Кавръков, Христо Кавръков, Иванка Панайотова, Жени Димитрова, Петя Панева и Донко Марков и др.

Фестивал на групите от домовете за стари хора „Златна възраст“. Организира се всяка година през месец септември. В него участват групи от домовете за стари хора от Североизточна България. За първи път се организира през 2014 г. по идея на Дом за стари хора „Радост“ в тервелското село Полковник Савово. Всяка година празникът има зададена тема. Групите представят фолклорни песни, стари градски, руски песни, рецитират поезия от български автори, разиграват хумористични скечове и др. Фестивалът няма конкурсен характер. Община Тервел осигурява материални награди на всички състави.

Празници в селото. Като местни празници селските сборове (събори) водят началото си от далечни времена, като се събират в радост и местните хора, и гости от близо и далече. Българинът и особено добруджанецът е много трудолюбив, но обича и да се весели. На празник отпуска душата си, пее и танцува, ходи на гости в свои близки и приятели, слага богати трапези, отрупани с храна и питиета. В почти всички селища на община Тервел се провеждат такива “сборове”. Денят е определен (наречен) специално от жителите на населеното място, съобразявайки се с българските официални и религиозни празници. Така, Първи май - Международният ден на труда - е станал празник на с.Кочмар, 24 май - Денят на българската просвета и култура е празник на селата Жегларци и Каблешково, а на религиозния празник “Свети Дух” - е празникът на с.Безмер, на 22 септември празнуват Нова Камена и Честименско, на 7 ноември с. Кладенци, на 6 септември- Коларци.

Мюсюлмански празници. Турската общност в общината тачи своите празници, а от няколко години община Тервел организира празненство за двата най-големи мюсюлмански празника Курбан байрам и Рамазан байрам. В дните на празниците се провеждат концерти, срещи на родовете, борби и др. По традиция тези празници са семейни. Когато се чества Курбан байрам, се коли коч (агне). Всяко семейство приготвя вкусни сладкиши (традиционната за общността баклава и други), с които се черпят близки и съседни. По-богатите даряват бедните с месо, дрехи и други неща. Сутринта на самия ден мъжете ходят на джамия и се молят по няколко пъти, а след това се слага трапеза. Прието е да се иска прошка от по-възрастни роднини, от близки и приятели, като се целува ръка. Празникът Рамазан байрам се отбелязва 52 дни преди Курбан байрам. 30 дни преди това се пости - извършва се ритуално гладуване през деня, от изгрев до залез не се пие и вода.

3.2. Община Крушари.

Регионален фолклорен събор "Текето" се провежда ежегодно в местността Текето край манастира "Свети пророк Илия", с.Александрия, община Крушари, на

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Илинден, в края на месец юли. Регионалният фолклорен събор е с конкурсен характер. Съборът е включен в Културния календар на Министерството на културата. Организатори на Регионалния фолклорен събор са община Крушари, НЧ "Йордан Драгнев -1894" - с.Крушари, читалище "Втори юни – 2004" с.Александрия и кметство – с.Александрия. Медийни партньори са Радио "Добруджа" и други регионални медии. Жури на фолклорния събор са изявени и доказали се имена в сферата на фолклорното изкуство на България.

"Празник на гърнетата - Кулинарната академия на Добруджа". В събитието могат да участват всички, съхранили стари рецепти на автентични добруджански ястия - чорби, печива, варива, салати, сладкиши, пити, погачи, баницы. Специализирано жури от професионални куляinari оценява предоставената кулинарна продукция, като на отличените се връчват грамоти и предметни награди. След приключване на дегустацията всички представени ястия могат да бъдат предложени за продажба на гостите на Празника. Три народни читалища, колективи или групи, представили се с най-оригинална етнотрапеза и автентични вкусотии се отличават с парични награди. Участниците имат право сами да изберат вида на представеното ястие - чорба, салатата, сладкиши, тестени продукти, печива, като задължителното условие, приготвеното да бъде представено в глинен съд, чугунен тиган, глинен сач, керамично гърне, чувен, тавичка. Няма ограничения за вида на ястието и броя, с които един участник се представя.

На конкурса „Бучни пръчка, пий вино” майстори-винари могат да представят своята продукция – вино и ракия, като предложените напитки трябва да бъдат произведени само от местни добруджански сортове. Фолклорна програма от самодейни състави от Добруджа съпровожда цялото събитие. Всеки състав се представя с кратка програма до 15 мин. Освен с фолклорни изпълнения читалищните колективи участват и в кулинарния конкурс със сготвени от тях ястия. Извън конкурсната програма производители на мед, мляко, сирене, плодове и зеленчуци, сладка, конфитюри, лютеници, туршии, цветя, билки и подправки, ще имат възможност на шарен селски базар „На сред село, на мегдана” свободно да предложат за продажба натурални домашни продукти – собствена продукция.

3.3. Проекти за промотиране и развитие на културно-историческото наследство територията на общините Тервел и Крушари

Община Крушари и РИМ Добрич стартират изпълнението на проект „Трансграничен съюз в сянката на историята“ по програмата ИНТЕРРЕГ V-A Румъния – България 2014-2020. Основната цел на проекта е подобряване устойчивото ползване на природните ресурси и културното наследство на област Добрич и окръг Констанца. Партньори в проекта са община Хършова – водещ партньор, община Крушари, Музей за Национална история и археология Констанца и Регионален исторически музей Добрич.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Проектът включва дейности като: Реставрация, консервация и промотиране на комплекс "Vasile Cotovu" и превръщането му в Мултикултурен център-музей в община Хършова. Освен възстановяването на сгради с висока културна стойност ще бъде рехабилитиран и пътят до Крепост Карсиум; Изграждане Музей на открито в село Крушари, където да бъдат разположени находки от крепост Залдапа и умален макет на крепостта; Изграждане на туристическа инфраструктура на Крепост Залдапа, Суходолието и Скалните манастири – билборд, указателни табели, кътове за отдих; Създаване на туристически маршрут „ЗАЛДАПА-СУХОДОЛИЕ-КАРСИУМ“. Маршрутът ще включва всички природни и културни забележителности на територията на община Крушари и община Хършова; Организиране на 10 еднодневни обиколки по Суходолието и Скалните манастири с екскурзовод; Създаване на съвместна маркетингова стратегия с мерки за устойчивото развитие и популяризиране на туристически продукт „ЗАЛДАПА-СУХОДОЛИЕ-КАРСИУМ“; Проектиране и разработване на триезичен уебсайт с актуална информация за всички забележителности на трансграничния регион. Изготвяне и разпространение на рекламен филм за интегриран туристически продукт Хършова-Крушари; Провеждане на двудневен семинар, промоционални събития и научен симпозиум, отпечатване и разпространение на рекламни материали; Археологически лагер за учене и опознаване на местната култура за учениците от Крушари и Хършова.

Проект „Изграждане на два туристически информационни центъра в селата Крушари и Коритен“ по Мярка 313 „Насърчаване на туристическите дейности“ към Стратегията за местно развитие на МИГ Тервел – Крушари.

В рамките на проекта са изградени два туристически информационни центъра в селата Крушари и Коритен в сградите на народните читалища в тези населени места, които да предоставят пълна и подробна информация за културно-историческото наследство и възможностите за туризъм в общината.

Основната цел на проекта е да се насърчи опазването и валоризирането на културно-историческото наследство и природното богатство на община Крушари чрез подпомагане развитието на интегриран туристически продукт. Конкретни цели на проекта са: Да се създаде конкурентноспособен интегриран туристически продукт в община Крушари чрез изграждане на два туристически информационни центъра, даващи информация за богатото културно-историческо наследство и природните забележителности в общината. Чрез представените в Центровете експонати да се съхрани и популяризира духовното и материално наследство на Добруджа; Да се популяризират културно-историческо наследство и природните забележителности в община Крушари чрез извършване на изследване на местните общности, разделено в три тематични модула „Етнография“,

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

„История“ и „Природа“, като резултатите от изследването да послужат за издаването на сборник-албум „Крушари - кръстопът на история и култура“; Да се представят уникални за региона туристически атракции за изграждане на „разпознаваем“ туристически профил на община Крушари; Постигането на основната и конкретните цели на проектното предложение ще доведе до диверсифициране на икономиката на община Крушари, създаване на нови работни места и увеличаване на доходите на местните икономически субекти.

Проект **“Изграждане на център за временни изложения с туристическа цел в община Крушари - доставяне на мобилно оборудване”**- Община Крушари сключва договор с Държавен фонд „Земеделие“ и Местна инициативна група „Тервел – Крушари“ за отпускане на финансова помощ по мярка 4.1 „Прилагане на стратегии за место развитие“ от Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. за реализирането на проект **“Изграждане на център за временни изложения с туристическа цел в община Крушари - доставяне на мобилно оборудване”**. В рамките на проекта е доставено на презентационно оборудване; сглобяема амфитеатрална метална конструкция за сядане с 50 места; индивидуални аудио екскурзоводи; стойки за експониране на туристически забележителности и информационни материали (брошури, пана и др.)

Проект **„Подобряване на културната инфраструктура чрез закупуване на отоплителна техника и обзавеждане за нуждите на НЧ „Йордан Драгнев – 1894” – с.Крушари, НЧ „Стефан Караджа – 1936” – с.Телериг, НЧ „Кирил и Методий- 1941” – с.Ефр.Бакалово“**- Община Крушари сключва договор с Държавен фонд „Земеделие“ и Местна инициативна група „Тервел – Крушари“ за отпускане на финансова помощ по мярка 4.1 „Прилагане на стратегии за место развитие“ от Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. за реализирането на проект **„Подобряване на културната инфраструктура чрез закупуване на отоплителна техника и обзавеждане за нуждите на НЧ „Йордан Драгнев – 1894” – с.Крушари, НЧ „Стефан Караджа – 1936” – с.Телериг, НЧ „Кирил и Методий- 1941” – с.Ефр.Бакалово“**. Общата стойност на договора е 10 890,00 лв. без вкл. ДДС. В рамките на проекта е закупен на колононен климатик за НЧ „Кирил и Методий- 1941” – с.Ефр.Бакалово“, посетителски столове и маси и столове за зала за трите читалища.

Проект **Благоустрояване на общински музей в гр. Тервел**- извършено е благоустрояване на музейната сграда, в т.ч. и са въведени мерки за енергийна ефективност, основен ремонт на ел- и осветителните инсталации, основен ремонт и хидроизолация на покрив. Средствата са осигурени от ПМС № 309/ 20.12.2017 г.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Проект Основен ремонт на музейна сграда в гр. Тервел по проект „Красива България“. Извършен е основен вътрешен ремонт на стени и тавани, водопроводна и канализационна инсталации, почистване на фасада и декоративни фасадни елементи, изградена е нова мълниезащитна инсталация.

Проект Благоустройство на централна градска част на гр. Тервел- подобект „площад зона паметник на Кан Тервел. Благоустроено е площадното пространство в зоната около паметника на Кан Тервел- възстановени и заздравени са основите на настилката, положена е нова настилка от гнайц и вибропресовани бетонови павета; възстановени са клоцовете и каменната им облицовка, извършен е основен ремонт на асфалтов паркинг. Закупена е озвучителна техника за провеждане на мероприятия на открито. Средствата са осигурени от ПМС №309/ 20.12.2017 г.

Основен ремонт конструкция, отводняване и хидроизолация на покрив читалище гр. Тервел. Извършен е основен ремонт на конструкцията на читалищна сграда чрез обособяването и в три отделни зони. Положена е хидроизолация, подменена е противопожарна клапа на покрива на зрителната зала. Ремонтът е извършен със средства, осигурени от капиталовата програма на Община Тервел.

Вътрешен ремонт на НЧ „Димитър Дончев-Доктора“ гр. Тервел по проект „Красива България“. В рамките на проекта е извършено обновяване на седем функционални зони в читалището- танцовата зала, съблекалните, читалищната библиотека, залите за репетиция и гримборните.

Проект Мерки за осигуряване на достъпност за хора с увреждания в музейна сграда в УПИ III, кв.40 по плана на гр.Тервел., по проект „КРАСИВА БЪЛГАРИЯ“. В рамките на проекта са монтирани външен вертикален платформен подежник и вътрешен стълбищен подежник, които осигуряват достъпа на трудноподвижни хора до залите на музея. Преустроени са сервизните помещения на първия етаж по начин, осигуряващ спокойното маневриране с инвалидни колички. Изграден е тротоар, монтирана е масивна двукрила врата от ковано желязо, осигуряваща труден достъп за зловредни намеси върху сградата.

Подобряване на съществуващ център за културни услуги - обзавеждане на сцена на общинско читалище в гр.Тервел по Мярка 321 „Публични услуги“ към Стратегията за местно развитие на МИГ Тервел – Крушари. Община Крушари сключва договор с Държавен фонд „Земеделие“ и Местна инициативна група „Тервел – Крушари“ за отпускане на финансова помощ по мярка Мярка 321 „Публични услуги“ към Стратегията за местно развитие на МИГ Тервел – Крушари за реализирането на проект Подобряване на съществуващ център за културни услуги - обзавеждане на сцена на общинско читалище в

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

гр.Тервел. В рамките на проекта зрителната зала на НЧ „Димитър Дончев-Доктора-1893“ гр. Тервел е обзаведена с нови завеси, портали, крачоли, произведени от негорим материал и отговарящи на изискванията за пожарна безопасност.

4. СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ

При разработването на концепция за развитие на културата се съобразяваме със специфичните условия в Община Тервел и община Крушари.

4.1. Община Тервел.

В община Тервел има 26 населени места. По данни на информационната система ГРАО, към 15.09.2018 г. в град Тервел живеят 6 596 души, а населението на общината е 17 325 души. Демографските тенденции са непрекъснато да намаляват жителите на всички населени места и да расте възрастова граница на населението. Територията на общината граничи с областите Шумен (общините Никола Козлево и Каолиново), Силистра (общините Дулово, Алфатар, Кайнарджа), Варна (община Вълчидол). С общините от област Добрич граничи с общините Крушари и Добричка.

Приоритет в икономиката на Община Тервел има селското стопанство и най-вече растениевъдството и животновъдството. Селското стопанство съставлява най-важният дял на икономиката на общината. Районът е един от големите производители на селскостопанска продукция в страната. Природните условия са изключително благоприятни за развитието на растениевъдство - за отглеждане на зърнени, технически и фуражни култури. Застъпени са и двата подотрасъла на селското стопанство - растениевъдство и животновъдство.

Промишлеността е традиционен отрасъл за община Тервел, който след бурното си развитие през втората половина на миналия век изпитва затруднения при реструктурирането си в съвременните условия (закриване на производства). Въпреки това през 2003 г. промишлеността допринася с около 35 % към нетните приходи на общината и ангажира 38 % от наетите лица работещи в 9 % от предприятията (вкл. двете най-големи фирми в общината). През последните 2-3 години се забелязва увеличаване на приходите за сметка на наетите, което говори за увеличена производителност на труда в производствата. Всичко това показва голямото значение на промишлеността за местната икономика, което я превръща в структуроопределящ отрасъл и за в бъдеще. Основните подсектори на преработващата промишленост в община Тервел са химическата и текстилната промишленост, което се обуславя от традициите в миналото, вложените инвестиции и трудовите навици на населението. В тези два подсектора се формират над 90 % от нетните приходи и се ангажират около 95 % от наетите лица в промишлеността. Това автоматично

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

ги превръща в стълбове на местната промишленост, но от друга страна ограничава възможностите за развитие и диверсификация на промишления комплекс, като ги обвързва със състоянието на пазарната конюнктура в тези производства. От останалите производства с по-голямо значение е хранително-вкусовата промишленост, въпреки че не се използват пълноценно възможностите за нейното развитие (затваряне на цикъла). Добри ресурси за развитие има дърводобивната и дървопреработваща промишленост заедно със строителството, което би спомогнало за ангажиране на част от мъжките трудови ресурси. В общината е развит само шосеен тип транспорт, като пътищата, които обслужват населението, са в сравнително добро състояние.

Образователната степен на безработните лица в общината е твърде ниска – расте делът на незавършилите основно и по-ниско образование и неграмотните. В голяма част от населените места няма целогодишно работещи фирми и това е причина за вътрешна миграция на населението. Най-висока е безработицата сред ромската общност и по малките села. Етническият състав на населението е българи, турци, роми, татари. По данни на ДБТ Тервел нивото на безработицата към 30.10. 2018 г. е 11%.

В общината има 8 училища- 1 Професионална гимназия по техника и облекло, 1 Средно училище, 2 обединени училища, 1 начално и 3 основни училища, 13 детски градини и 13 читалища. Празник на град Тервел е 6 май- Гергьовден.

4.2. Община Крушари

В община Крушари има 19 населени места. По данни на информационната система ГРАО, към 15.09.2018 г. в общинския център с. Крушари живеят 1387 души, а населението на общината е 4554. И тук тенденцията на демографските процеси е в посока намаляване броя на жителите и повишаване на възрастовата граница. Етническият състав на населението е българи, турци, роми.

Общината има гранична територия с Р Румъния. В края на 2018 г. тук се открива нов КПП Крушари-Добромир. Със създаването на съвместния българо-румънски граничен пункт се улеснява преминаването на лица и превозни средства през сухопътните пунктове, тъй като граничните проверки се осъществяват съвместно на едно спиране. Развит е само сухопътния транспорт. Граничи с обл. Силистра (община Кайнарджа), общините Генерал Тошево, Тервел и Добричка от обл. Добрич, с Румъния- с. Добрин.

След 10 ноември 1989 г. Крушари се развива в условията на демократизация и пазарна икономика. Преобладаваща е частната собственост. Земята за обработване е 276 500 дка. Селското стопанство е основен поминък на населението.

В общината има 1 средно училище, 2 основни училища, 7 читалища. Празник на общината е 14 септември – Кръстовден.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Съгласно отчитаните от НСИ данни на преден план в икономическото развитие на общините Крушари и Тервел е изведено селското стопанство, но то не се явява достатъчно силен двигател за техния растеж и устойчивост. Последствията от това са негативните социално-демографски процеси – населението е застаряващо, малко са младите семейства, животът по тези места вече не е привлекателен за тях, а възможностите за реализация са все по-малко. Териториите на двете общини се обезлюдяват. Икономическото им изоставането в съпоставка с другите общини от област Добрич е значително. С течение на времето това вътрешно регионалното различие в област Добрич се засилва.

Ето защо, за двете общини е необходимо определянето на нов двигател за тяхното социално-икономическо развитие. Този двигател е културния туризъм, за който двете общини имат богат исторически и природен ресурс. Обстоятелствата, поради които досега той е оставен на заден план е липсата на ясна визия и стратегия за туризъм в двете общини. Натрупаният капацитет и умения в местната администрация е предпоставка да се разработи и утвърди облик на региона като даде приоритет на алтернативния туризъм, в частност на който е културно- историческият. Нашите изследвания показват, че не е изработена обща визия за развитието на двете общини в този контекст. И читалищата, и местните администрации работят за индивидуално развитие на културния им продукт, вместо да се обединят усилията им, което от една страна води до минимизиране на разхода за необходимите реквизити, програми и човешки ресурс, а в същото време повишаване възможността за привличане на нови потребители на услугите и продуктите в областта на културата на двете общини. Съвременните тенденции в развитието на културата налагат създаването на иновативни решения, основаващи се и на информационните технологии, което дава възможности за повишаване на познаваемостта, съответно конукрентоспособността на дестинацията. Акцентиране върху активната медийна реклама при промотиране на дестинацията, тъй като съществува голяма конкуренция на местно и най-вече на международно ниво.

Обезлюдяването и спада в културното равнище на населението на общините Тервел и Крушари води до неосъзнаването и незачитането на притежавания ресурс. Частния бизнес също не се възползва от природните и културни дадености на региона, като ги разработи в доходоносен и перспективен за общините поминък.

5. АНАЛИЗ НА КУЛТУРНАТА СРЕДА

5.1.Община Тервел

Общински съвет и Общинска администрация на Община Тервел отделят сериозно внимание на културата и културните институции, защото оценяват важната им роля за развитието и бъдещето на общината. Създадени са условия и предпоставки за изпълнение

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

на законовите и подзаконовите норми, за подобряване на материално-техническата база, за добро взаимодействие между народните читалища, Обществената колекция, клубовете на пенсионера от една страна, и от друга – Общинска администрация и останалите държавни институции, ангажирани с културата.

Към настоящия момент системата на културата в Община Тервел включва 13 народни читалища, Обществена колекция – Тервел (исторически музей), 4 културни клуба на пенсионера, в-к “Тервел”, сайт на общината www.tervel.bg. Забелязва се интерес към разкриване на нови дейности в читалищата и разкриване на клубове на пенсионера в населени места, където няма изградени такива. В общината действат и 8 православни храма и параклиси (в гр. Тервел, в селата Безмер, Кочмар, Жегларци, Орляк, Честименско, Н. Камена), 10 мюсюлмански джамии (в гр. Тервел, и в селата Безмер, Честименско, Каблешково, Градница, Зърнево, Орляк, Жегларци, Божан, Поп Груево), Църква на адвентистите, молитвени евангелистки домове. Приключва строителството на нов православен храм в с. Нова Камена.

На територията на общината съществуват движими и недвижими културни ценности. Те представляват интерес за туристи и гости на общината и са предпоставка за развитие на културен и алтернативен туризъм. Част от територията на общината попада в екосистемата на защитените зони НАТУРА 2000 – Суха река и Хърсовска река, които дават възможности за развитие на екотуризъм и алтернативен туризъм. Ловци от цяла Европа са привлечени от възможностите за трофеен туризъм, условия за който предоставят обширните горски територии.

От 2016 г. ежегодно се извършва археологическо проучване на крепостта Палмате край с. Оногур, което граничи със с. Ефр. Бакалово от община Крушари. Често пъти за изкопните дейности се наема работна ръка и от двете населени места. Раннохристиянската базилика, която разкриват археолозите от РИМ Добрич и проф. Казимир Попконстантинов е уникална по размери и архитектура за територията на цялата страна. Напълно проучена и консервирана е Средновековната крепост Скала край с. Кладенци през 80-те г. на XX век. Интерес за археолозите представляват още неизследваните обекти край с. Балик, с. Войниково, Жегларци-Орляк-Зърнево.

Състоянието на материалната база на културните институции е различно. В голямата си част тя е силно амортизирана поради липсата на собствени финансови средства от читалищата за нейното поддържане. В последните 8 години обаче са извършени значителни по обем основни ремонти дейности по сградите на читалищата в Тервел, Коларци, Каблешково, Орляк, Жегларци, в Историческия музей и културните клубове на пенсионера, в резултат на което състоянието на материално-техническата база на културните

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

институции е сравнително добро. Ремонтите и закупуването на необходимото сценично и друго оборудване се осъществява със средства от общинския бюджет, средства от ОП РСР, допълващи субсидии на Министерство на културата, Програма трансгранично сътрудничество България-Румъния 2007-2013, Програма „Красива България“. С финансовите инструменти на МИГ Тервел-Крушари през първия планов период бе изградена голяма външна сцена на градския площад, бяха подменени завеси, портали и дюшеме в зрителната зала на читалището в Тервел.

В Плана за управление на Община Тервел 2015 – 2019 година са набелязани мерки за поддържане и модернизирание на съществуващата културна инфраструктура и материалната база на читалищата и на всички институции, в които се реализират извънкласни и извънучилищни дейности по интереси- читалища, Център за подкрепа за личностно развитие. Те са насочени към: осигуряване на средства за изяви на самодейните състави, с акцент върху ДФТА „Калинка Вълчева“, Църковен хор Тервел и певческите групи; Разширяване на репертоара и осигуряване на необходимия реквизит; Обогаляване на традиционните фестивални събития Добруджански събор и Конкурс „Калинка Вълчева; Осигуряване на средства за поддържане на разнообразен афиш в традиционните Пролетни дни на културата; Акцент върху юбилейни годишнини, което да допринесе за съхраняването на родовата памет- краеведски проучвания, специални издания; Обогаляване на общинска ваканционна програма „Наше лято“ с дейности, насочени към опознаване на историята на родния край, местна традиционна кухня, опознаване на растителния и животинския свят в община Тервел, игрите на мама и баба и др.; Безплатно разпространение на в-к „Тервел“; Инвестиции в материалната база за извънкласни дейности и самодейни форми за работа с деца в читалищата, Центъра за подкрепа за личностно развитие, в училищата; Стимулиране създаването на нови и разнообразяване дейността на действащите школи и състави. Читалищата кандидатстват и самостоятелно за финансиране на проекти за подобряване на базата, техническо оборудване и реквизит. Но тъй като те не разполагат с достатъчно собствени средства за съфинансиране на спечелените проекти, при необходимост това съфинансиране се гарантира от Общината – с решения на Общински съвет.

Всяка година Общински съвет Тервел приема Програма за дейността на читалищата в Община Тервел. Данни от нея използваме в проучването за съставяне на концепцията за опазване, възстановяване и развитие на културното наследство, възложено от МИГ Тервел-Крушари. Читалищата в община Тервел получават държавна субсидия за 29 субсидирани бройки. Освен субсидия, те финансират дейността си от членски внос, отдаване под аренда

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11, Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

на земеделска земя, някои от тях отдават под наем свободни помещения, от продажба на билети при реализиране на самостоятелни културни продукти, дарения и др.

Всяка година Община Тервел включва в бюджета си освен средства за извършване на ремонтни дейности на културна инфраструктура, но и за културни мероприятия.

5.1.1. Читалищна дейност

НЧ „Димитър Дончев-Доктора-1893“ град Тервел. В него работят следните самодейни състави и школи: ДФТА „Калинка Вълчева“, ТПП „Добруджанска огърлица“, Мъжка певческа фолклорна група, Детски куклен театър, Ателие по приложни изкуства, Народен оркестър, Школа по гайда. Всички ръководители на съставите са професионалисти в своите области- хореография, народно пеене, музикантите са възпитаници на музикалното училище в Котел и музикалната паралелка в Добрич, приложни изкуства от училището в Троян. В това отношение читалището няма проблеми с човешкия ресурс. Голям е и броят на самодейците – 120 деца в ансамбъла, 35 жени и мъже в „Добруджанска огърлица“, 8 младежи в мъжката фолклорна група, 15 момчета в школата по гайда, повече от 30 участниците в ателието по приложни изкуства и кукления театър. Нивото на подготовка е изключително високо. Детският ансамбъл и ТПП са най- големите фолклорни формации в общината. В ансамбълът се изпълняват танци от всички етнографски области, а групата за автентичен фолклор издирва и изпълнява песни от съставните села, проучва семейни обичаи, които след това пресъздава на сцена. Всички формации участват в национални и международни конкурси и фестивали у нас и в чужбина. Всички участия извън Тервел се финансират от Общината. Част от разходите се покриват и от родителите на децата. Субсидията на читалището не е достатъчна, за да осигури нормалната културна дейност. Средствата едва достигат за заплати, осигуровки и месечна издръжка на сградата.

В последните години са реализирани редица проекти на Община Тервел, насочени към дейността на НЧ „Димитър Дончев-Доктора-1893“ в областта на културата - по Програмата за трансгранично сътрудничество България-Румъния 2007-2013, по Програмата за развитие на селските райони, „Красива България, осигурени са средства по културния календар на Общината и др. Чрез тях творчески състави получават възможност да участват в международни форуми, придобито е професионално сценично оборудване- озвучителна и осветителна техника, фолклорни сценични костюми и др. Освен принадлеен стойност върху качеството на продукта, който се предлага, екипите на общинска администрация и на читалището натрупват опит в реализирането на проекти за опазването и популяризирането на културното наследство. Отново със средства от програма „Красива България“ и от общинския бюджет е напълно ремонтирана сградата на музея, след което е обзаведена, а

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

експозициите обновени с традиционни и интерактивни приложения, които привличат значителен интерес и сред жителите на община Тервел, така и сред гостите им.

С въвеждането на новите технологии съществуващите Читалищната библиотека е утвърдена като културно-информационен център. Това се случва с помощта на Програма „Глобални библиотеки – България“, финансирана от фондацията на Бил и Мелинда Гейтс. Освен безплатен интернет достъп на потребителите си, библиотеката предлага и добри условия за провеждане на обучения в неформална среда, насочени към всички възрастови групи. В това отношение партнира успешно с Дирекция „Бюро по труда“ и Дирекция „Социално подпомагане“ – поделения в град Тервел.

НЧ „Васил Левски- 1941“ с. Безмер. В него работят детска певческа група, коледари- деца, Клуб на жените „Жарава“. От 2016 г. е сформирана и женска фолклорна група, която изпълнява традиционни за селото народни песни. В детските формации участват деца от всички етнически групи, но те с желание и постоянство разучават българските народни песни. Групите са участници в организираните от Община Тервел прегледи на лазарските групи и на коледарските групи. Клубът на жените е неформална група на пенсионирани учителки от селото. Техните сбирки протичат под формата на занимания по ръкоделие, поетични вечери, беседи, посветени на големите християнски празници.

В с. Безмер единствено продължава традицията на кукерите. Момчетата от селото се събират малко преди Сирни заговезни, подготвят облеклото си, а на самия празник Заговезни обикалят селото и изпълняват обичая. Маските на са от вида на най- популярните в цяла България, са ушити от ежедневната котленска престилка, с отвори за очите и устата. Облечени са в женски носии, на кръста си носят низ от медни хлопци.

Материалната база е стара и амортизирана. Сградата се нуждае от ремонт. Фондът на библиотеката е голям, но не се обновява регулярно. Женската певческа група се нуждае от носии- към момента жените използват автентични костюми, които заемат от жените от селото при нужда.

В с. Безмер работят също детска градина и основно училище, с които читалището си партнира при реализиране на дейността му. Всички празници в селото се провеждат съвместно. От 2017 г. в селото е структуриран и Клуб на пенсионера. Помещава се в ремонтирана общинска сграда, в близост до читалищната, което позволява част от читалищните мероприятия да се провеждат в нея.

В с. Безмер се намира най- старата църква в община Тервел „Св. Троица“. Тя е построена през 1908 г. от жители на селото, които са дошли тук със семействата си от

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Севлиево и Габровско и основния им поминък е бил терзийството. Празникът на селото се провежда деня преди празника „Св. Дух“ според църковния календар.

През ХХ в. тук се намира и цех за производство на керамични изделия, филиал на завод „Камъшит“ гр. Силистра. Битовите чинии и чаши са с характерна шарка, наподобяваща тази на троянската керамика. Тук работят също майстор коларо- железар, бъчвар, хамутчия, дърводелец.

В центъра на с. Безмер е изграден паметник на загиналите жители- участници във Втората световна война.

НЧ „Светлина-1942“ с. Божан. В него е сформирана женска група за турски фолклор. Тя взема участие в местни и регионални изяви: мозайка от етноси в МОЛ Варна; участие в регионалния фестивал в с. Руйно; празнуване на Шекер Байрям; участие в кулинарна изложба зимни празници в с. Нова Камена, както и във Фестивал на гърнетата с. Зимница, общ. Крушари, кулинарен празник в гр. Шабла. Има няколко телевизионни записа за турски ТВ, които подготвят предавания за изселниците в Турция от България.

От 2018 г. е сформирана и детска фолклорна певческа група, в която се разучават български народни песни. Тя участва в Добруджански събор в гр. Тервел.

Читалището разполага със самостоятелна сграда с репетиционна зала, зрителна зала, библиотека. Фондът на библиотеката не е достатъчен, за да бъде вписана в националния регистър на библиотеките в България. Въпреки всичко, се осъществява библиотечна дейност с наличния книжен фонд.

В селото има джамия. Тя е основно ремонтирана и с обновен интериор със средства, дарени от изселили се жители в Р Турция, които населяват основно района на Измир. Всяка година през месец юни се провежда земляческа среща.

Деца и учениците от селото посещават детска градина и училище в гр. Тервел.

НЧ „Дора Габе- 1941“ с. Жегларци. Културният живот в него се поддържа от Женска вокална фолклорна група. Характерно за селото е, че тук живеят наследници на старите български родове, както и на тези, дошли в Добруджа от Харманлийско (т.нар. главанци), както и преселници от Северна Добруджа. Ето защо песните, които изпълняват, са характерни, те ги съхраняват и предават на поколенията. Активно си партнират с детската градина при подготовката на лазарските песни и коледарските. Малко преди Коледа се събира и коледарска група. Момчетата живеят в различни населени места, където работят, но се връщат в родното село, за да коледуват.

Сградата на читалището е масивна, с голяма сцена и зрителна зала, които са ремонтирани през 2015 г. със средства от допълваща субсидия от Министерство на културата и средства от общинския бюджет. Читалището притежава компютърна и офис

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

техника, но не извършва информационни услуги за населението. Библиотечната дейност също не е активна. През 2018 г. е разкрит Клуб на песнионера, който се намира в обновена общинска сграда в близост до читалищната.

Тук има православен храм и джамия. Църквата „Св. Георги“ е с особена популярност не само сред жителите на тервелския край, но и в цяла България, също и в съседните държави. Тук до 2015 г. свещеник е дядо Георги, който е известен с мисионерската си дейност сред младите хора и който е привлякъл в лоното на православната вяра повече от 15 нови свещеници. За него е сниман документален филм „Пътят на война“ със сценарист Георги Тодоров и режисьор Христо Димитров – Хиндо. Филмът се състои от интервюта, правени в последната година от живота на свещеника. Идеята дошла от една негова проповед, документирана малко преди кончината му. Отец Георги умира през февруари 2015 г. на 92 години, като преди това е предсказал смъртта си. За него има и издадена книга „Живот, дела и подвизи на отец Георги от Жегларци“, написана от игумения Валентина Друмева от Калоферския манастир, която също съдържа проповеди, детайли от живота му, както и истории на неговите духовни чеда, потърсили помощ, съвет и молитва.

В покрайнините на село Жегларци се намира една от най-старите селски чешми, в която има вграден надпис на арабски, който гласи: "Всичко произлиза от водата. Чешмата е извор, създаден от човека, тя е "мехлем на благодеянието". Легендата разказва, че турският бей в селото – Джиджибаши, имал красива дъщеря. Първенецът се канел да се сроди с богат турски офицер от Силистра и дал много средства за приготвяне на моминския чеиз, но дошло нещастие. Девојката обичала друг, беден момък от селото. Като разбрала за бащиното решение, тя се разболяла от мъка и починала. За да върне равновесието беят продал приготвения чеиз, а със средствата построил за хаир каменна чешма – бяла и хубава като неговата единствена дъщеря.

В центъра на с. Жегларци е изграден паметник на загиналите жители- участници във Втората световна война.

Празникът на Жегларци е на 24 май.

НЧ „Стефан Караджа- 1941 г.“ с. Зърнево. Това читалище се помещава в чисто нова сграда, построена и обзаведена със средства от проект, който Община Тервел спечелва по Програма за развитие на селските райони през 2013 г. Тя разполага с напълно оборудван компютърен кабинет, в който се осъществява информационно обслужване на потребителите.

Тук са сформирани две детски фолклорни групи – за момичета и за момчета. Женската група работи през цялата година, а момчетата се събират малко преди коледните празници. В с. Зърнево 90 % от жителите са от турската етническа група, 9 % са роми и 1 %

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

българи. Фолклорните групи обаче изучават само български фолклорни песни. Момичетата имат в репертоара са много лазарски песни, както и жътварски, любовни и др. И двете групи са активни участници в училищния живот и този в детската градина в селото. Участват в общинските фолклорни събития, както и във фолклорни форуми в България и Турция.

Новата сграда разполага с голям салон, но читалището е пасивно при организирането на концерти, гостуващи спектакли и др. събития.

Празникът на Зърнево е през месец юли.

НЧ „Христо Ботев-1944 г.“ с. Каблешково. Читалището в с. Каблешково е с най-много отличия от национални фестивали за народно творчество, след това в гр. Тервел. Освен че изпълняват традиционни за селото песни, участниците в Женската група за автентичен фолклор записва и пресъздава местни обичаи и събития от стопанския живот на хората в миналото като Белене на платно, Белене на царевица след бране. През последните две години женската група освен че участва във фестивали и конкурси, прави и няколко телевизионни записа в София и Шумен, записва клипове за музикална ТВ.

В читалището има сформирани и четири детски групи, в различни възрастови групи. Те изучават песните на големите певци, но и участват в прегледите за лазарска и за коледарска песен. В детските групи участват само деца от ромския етнос, но това не пречи подготовката им да е на ниво и да постигат високи отличия при участието си.

Проблем за богатата певческа дейност е липсата на местен музикант, който да акомпанира по време на репетициите. Такъв се привлича само при участия в различни форуми. Необходими са и сценични костюми.

Читалищната сграда е масивна, със зрителна зала и библиотека. Налична е и компютърна техника. Читалището, също като останалите селски читалища, е пасивно в предлагането на други услуги за населението. Прави се концерт на читалищните състави, на не се канят външни продукции. На се предлагат социални и информационни услуги, въпреки състава на населението – 80 % роми, 15 % турци, 5% българи.

В Каблешково има джамия.

Празник на селото е 24 май.

НЧ „Йордан Йовков- 1942 г.“ с. Кладенци. Дейността на читалището е възстановена, след дълго прекъсване, през 90-те години на ХХ в. Проблемите, които съпътстват живота в селото, е неговото обезлюдяване. В момента жителите му са едва 106 души, а децата са само 4. Въпреки това, от 4 години е сформирана нова женска певческа група, която първоначално изпълнява песни от селото. Днес наставник на групата е народната певица Калинка Вълчева, което до голяма степен определя и нейния репертоар.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Проблем съществува, както и на останалите места, поради липсата на музикант. Осъществени са участия в множество фолклорни конкурси, събори и фестивали, както и участия в ТВ предавания в София и Шумен. Тук липсва библиотека, но се прави абонамент на периодични издания, които се четат от част от жителите в сградата на читалището. То се помещава в една сграда с кметството, но разполага с кабинет, малка зала и зрителна зала. Преди 5 години е направен основен ремонт на покрива със средства от общинския бюджет.

В центъра, в близост до читалищната сграда има паметник на загиналите във войните.

Празникът на селото е на 7 ноември.

НЧ „Пробуда- 1940“ с. Коларци. Селото е едно от най- големите в община Тервел, отстои на 20 км от града. Читалището води активен живот и развива богата културна дейност. Женската група за фолклор и стари градски песни „Арабаджийки“ е с дългогодишна дейност. Освен че пее автентични песни от селото, групата организира възстановка на различни празници от миналото- закънване на жито, празник на пчеларя, ритуално бране на билки на Еньовден. Организира кръжоци за приложни дейности и ръкоделие, кулинарни изложби за Великден и Коледа. Организира отбелязването на различни празници в селото.

Сградата е масивна, разполага с голям библиотечен фонд, зрителна зала, просторни открити помещения. В едно от тях е подредена етнографска сбирка, показваща предмети от бита в миналото на селото и традиционни костюми. Зрителната зала обаче се нуждае от основен ремонт, подмяна на сценичното обзавеждане- завеси, чиги, дюшеме.

Създадена е и детска певческа група, която освен в прегледите на лазарските и коледарските групи, разучава песните на жените от групата за автентичен фолклор. Те заедно участват в събори и фестивали в цяла България. И тук се наблюдава добро партньорство с детската градина и училището.

В центъра на с. Коларци е изграден паметник на загиналите жители- участници във Втората световна война.

През 2017 г. е ремонтирано изоставено общинско помещение за клуб на пенсионера.

Функционира дневен център за социални услуги със съвременно оборудвана кухня.

Празникът на селото е 6 септември.

НЧ „Христо Ботев-1940 г.“ с. Кочмар. Селото, също като село Кладенци, бързо обезлюдява. Но в него се развива активна читалищна дейност. От 2015 г. освен женската певческа група, се развива с бързи темпове и мъжка певческа група. Тук жителите са наследници на Северодобруджанци, дошли в България от Тулчанско в Румъния, с. Хаджилар. Читалищния секретар и ръководителят на фолклорните групи са записали

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

автентични песни, които са пели в миналото. Тук са запазени в напълно автентичен вид коледните обичаи. Коледарската група от с. Кочмар е уникална за общината с песенното си богатство и реквизити при украсата на калпаците.

Групата на жените е основен двигател на обществения живот в Кочмар. Няма събитие от обществения и църковния живот в него без тяхно участие. Те се грижат и за двата паметника в селото- на загиналите във Втората световна война и паметна плоча, посветена на битката при с. Кочмар на 03.09.1916 г. между конницата на ген. Иван Колев и румънските войски. Битка, довела до обрат в хода на действието на Първата световна война. Във фойето на първия етаж е подредена малка етнографска сбирка.

Библиотеката не е активна по отношение на предлагане на информационни и други алтернативни услуги на населението.

Празникът на селото е 1 май.

Освен читалищна дейност, тук развива дейност и Клуб на пенсионера.

Храмът носи името на Св. Георги.

НЧ „Васил Левски-1901“ с. Нова Камена. Също като читалището в с. Коларци, и това е разположено на повече от 20 км от общинския център и е от значение дейността, която развива. Женската фолклорна група записва песните и обичаите на наследниците на Северодобруджанските изселници от Румъния и на т. нар. Главанци. Пресъздават обичаите Седянка, Засевки (предсватбена традиция, която тук се нарича Медовик) и др. Богатото песенно наследство е записано през 80-те години от директора на местното училище, което е предал за съхранение в общинския музей. През 2016 г. тук се провежда кулинарна изложба „Зимни празници“, в която участват читалищата от цялата община. През последните две години са осъществени участия в ТВ предавания, както и много участия в национални събори и фестивали, от където имат различни отличия.

Читалището успешно партнира с учителите от детската градина и основното училище при подготовката за участие в общинските прегледи на лазарските и коледарските групи.

Библиотеката е една от най- големите в общината. Предлага интернет достъп и копирни услуги. Фондът се обновява и със средства от Програмата на Министерство на културата в подкрепа на българските библиотеки.

Тук работят също Клуб на пенсионера и Дневен център за социални услуги със съвременна оборудвана кухня. Селото разполага с богат сграден фонд, който е в много добро състояние, в което могат да се провеждат събития от различен характер.

В момента се строи църковен храм „Рождество на Пресвета Богородица“, чийто градеж се финансира от Община Тервел, дарения от жителите и фирми.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11, Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

В големия парк на центъра има два паметника- на загиналите участници във Втората световна война и на ракета, която символизира първия космически полет на космонавта Иван Иванов.

Празник на Нова Камена е 22 септември.

НЧ „Отец Паисий-1900 г.“ с. Орляк. То разполага с голяма сграда, с богат библиотечен фонд, зрителна зала, но състоянието не е много добро. През 2018 г. е правен ремонт на част от външните стени поради опасност от срутване. Изграден е и нов санитарен възел. Също като в с. Каблешково, тук населението се състои основно от ромския и турския етнос, най- малко са българите.

През последните две години се полагат усилия от страна на местното население и от общинското ръководство за обогатяване на културния живот в селото. Новосъздадена е женска певческа група, която изпълнява едновременно и български, и турски фолклор. Тепърва е нужно закупуването на сценични облекла. Селото има неразработен капацитет за организиране на празници и фестивали, представящи ромското музикално наследство. Тук живеят няколко фамилии музиканти, които предават по наследство майсторството на свиренето на кларинет и др. инструменти. Те са самоуки музиканти, но са известни не само в Североизточна България, но и в цяла Европа. Групи от селото са канени като музиканти на сватби в много държави.

Читалището партнира с учителите от детската градина и Обединено училище „Васил Друмев“.

На центъра е изграден обелиск, на който са изписани имената на загиналите във Втората световна война.

Има църква и две джамии.

НЧ „Генерал Попов“ с. Поп Груево и **НЧ „Христо Ботев-1941г.“ с. Честименско** са с най-слабо развита дейност в общината. Причините за това са комплексни-незаинтересованост от страна на населението или прекалената близост до града- учениците участват в извънкласни дейности в Тервел. И в двете села има само детски градини. Няма и библиотеки. В с. Честименско има църква и джамия, а в Поп Груево- джамия. Двете читалища организират прояви в селото във връзка с националните празници, с Бабинден, 8 март и др.

5.1.2. Други институции, изпълняващи дейности по опазване и развитие на културното наследство

В **Общинска администрация Тервел** функционира Дирекция „Образование, култура, младежки дейности и ритуали“, в която работят 9 служители, които също са отговорни за дейностите в областта на културата на територията на общината. През 2016 г.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

е поставена основата на успешно партньорство с Регионален исторически музей Добрич, който оказва и методическа помощ при реализиране на проекти с културна насоченост.

Историческият музей в Тервел е с обновена експозиция от 22 септември 2018 г. Той има три големи експозиционни зали , три малки зали, галерия, кабинет за работа с деца и конферентна зала. Страдата е с изградена достъпна среда – панорамен асансьор и степен за стълби, както и санитарен възел за хора с увреждания. Помислено е за малките гости на музея – за тях във всяка от трите големи зали има възможност да се забавляват и да отнесат у дома късче от музея. Интерактивни игри и занимания ги очакват и в кабинета за работа с деца. Големите ученици могат да мерят способностите си да ораторстват в дебати и изнесени уроци в конферентната зала и във всяка една от големите експозиционни зали.

Зала „Археология“ – голяма експозиционна зала. В нея могат да се видят: Керамичен печат (пинтадера) на близо 6 000 години, намерен в района на с.Каблешково; Запазен скелет на знатен воин на близо 6 000 години, принадлежал към номадски народ, населявал земите на днешната тервелска община; Оръдия на труда от бронзовата епоха; Керамични съдове на 6 000 години; Железни оръжия и оръдия на труда от преди 3000 години , ползвани от тракийското племе гети; акинаци, бронзови стрели за рефлексен лък и огледала с хоризонтално центрирана дръжка – останки от скитски племена; монети на царете Филип и Александър Македонски; железни оръжия, върхове на копия и бойни ножове от царството на гетите; сребърни торкви, гривни и фибули от римската провинция Мизия, някога простирала се и върху днешните тервелски земи; готска фибула от гражданин на провинция Малка Скития, също заемала част от нашата община; ранновизантийски монети и предмети на култа от късноантичната крепост „Палмате“ край с.Оногур; върхове на различни оръжия, бойно снаряжение, апликации, матрица, открити в развалините на крепостите Палмате и Адина (край с.Балик) от византийската империя; украшения, оръжия и религиозни символи от времената на Първото българско царство; каменен жертвеник, ползван от прабългарите, обитавали днешната територия на Община Тервел; коланни апликации, кръстове , различни накити от крепостта „Скала“ край тервелското с.Кладенци, от X век; монети (сред които и златна с изображение на император Константин VIII) от крепостта „Скала“ край тервелското с.Кладенци, от X век; малка оловна иконка с изображение на Св.Георги от крепостта „Скала“ край тервелското с.Кладенци, от X век; белоглинените керамични плочки от църквите на крепостта „Скала“, идентични с тези в столицата Велики Преслав; четири мраморни капители с кръстове от църквите на крепостта „Скала“; глинени съдове от крепостта „Скала“; възстановка на землянка от крепостта „Скала“; монети, сечени от българските владетели (Иван Александър, Иван Шишман, Добротица, Тертер) от времето на Добруджанското деспотство. За малчуганите: игра на

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

археолози, които откриват свои малки парченца от автентичен материал от крепостите в Тервелско в детски кът на залата.

Зала „Кан Тервел“ – създадена като нова зала в общинския музей, посветена на 1300 годишнината от победата на Кан Тервел над арабските нашественици при Константинопол. Изработването на част от експонатите в залата е подпомогнато с финансиране от Правителството на страната. С възможности за провеждане на изнесени уроци с ученици. В зала „Кан Тервел“ можете да видите: родословно дърво на владетелския род Дуло; изложба, подготвена от фондациите „Българска памет“ и „Бъднини“, със съдействието на Националния исторически музей; фигурална композиция в естествен ръст на Кан Тервел на кон на фона на крепостните стени на спасената от арабите столица на Римската империя – Константинопол; банер с изображение и информация за кесарския печат на Кан Тервел; банер с изображения и заглавия на средновековни хроники и други извори, в които се споменава за българския Кан Тервел; банери с изображения на Светеца Тривелий, за който се знае, че това е Кан Тервел, под формата на стенописи на църковни храмове в България; фигури на знатни прабългари, облечени в одежди, носени от съвременниците на Кан Тервел. Дрехите са ушити като възстановки, разработени на базата на останки от дрехи от същия исторически период, намерени при археологически разкопки и изобразени върху съдове и други предмети от бита на прабългарите през ранното средновековие; десет табла, върху които са изобразени намерени при разкопки на гробовете на Кан Кубрат и други знатни българи предмети, ползвани от аристократите от рода Дуло; макет на тервеловия дворец от Плиска – възстановка по чертеж на архитект Стоян Бояджиев, представена в произведението „Кан Тервел – Спасителят на средновековна Европа“, с автор Проф.Георги Атанасов; възстановка на прабългарска юрта; издания от съвремието, в които можете да прочетете за Кан Тервел, част от техническият проект, по който е изграден паметника на Кан Тервел в нашия град и поканата за откриването му; репродукции на икони с изображението на Свети Тривелий; юбилейната марка, която беше валидирана в гр.Тервел на 15.08.2018 г. по повод на 1300 годишнината от победата на Кан Тервел над арабската армия при Константинопол; юбилейна монета с изображение на печата на Кан Тервел, емитирана от Общинска банка през 2018 г.; банер със спомена за една пиеса, поставена на сцената на читалището в Тервел през 1983 година.Сценарист на историческата пиеса „Хан Тервел“ е добричкният поет, писател и журналист Драгни Драгнев, а актьори са самодейците от театралната група в Тервел; табла, на които можете да видите в кои населени места има улици, които носят името на Кан Тервел, както и да научите, че освен нашия град, името „Тервел“ носи едно село в шуменско, а друго село в Ямболско се е наричало „Тервел“ до 1950 г., както и информация за съвремието на гр.Тервел; холограмна

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

атракция, в която можете да видите кулминацията на церемонията за въздигането на Тервел в Кесар на Византия. Важно е Вие, нашите гости, да знаете, че достоверността на това, което ще видите е голяма. Движенията и думите на император Юстиниан Втори и Кан Тервел са заимствани от запазени описания на церемонии на Византийската империя от времето, когато кан Тервел е въздигнат в кесар. А титлата „кесар“ се давала на втория човек в държавата след императора. И обикновено тя била предназначена за син или близък роднина на императора. Всеки император имал само по един кесар; за децата- те могат да влязат в ролята на Кан Тервел и да поставят печат от червен восък върху договора с Византия, който канът е сключил през 716 година. Този договор е първият в историята на българската държава, който урежда задължения за плащане на данъци между две държави, но важното тук е, че империята Византия става длъжник на нашата държава България.

Зала „Етнография“ – голяма зала. В залата можете да видите: възстановка на стара каменна чешма; фигурална композиция „Сватба в с.Кочмар“; Стена на билките и подправките „в градинката на баба в Тервел“; Възстановка на интериор от селски дом в тервелско – соба; на интериор от градски дом на заможено семейство; спалня в селски дом; стая, в която жените са прели, плели, тъкали, бродирали; помещение за приготвяне на хляб с възстановка на пещ. Всички предмети са собственост на музея в Тервел, като преобладаващата част от тях са дарени от жители на тервелското село Кочмар. За малките гости в залата има интерактивен под, който представя тридесет и три забавни интерактивни изображения, преобладаващо с етнографска тематика. Децата могат също да си изработват малки хлебчета, върху които да поставят печати за обредни хлябове.

Зала „Местни занаяти“ – традиционните занаяти в Тервелския край са свързани с добиваните от земята златни житни зърна и производството на брашно. Развито е и скотовъдството – отглеждане на овце, кози, биволи и други дребни животни. Традиционен поминък от най- старо време в тервелско е и пчеларството. Мъжът е умел ковач и железар, дърворезбар, музикант, чифчия , кожухар, ножар. Инструменти и предмети, ползвани от земеделци, дърводелци, пчелари, каруцари и други занаятчии от тервелско са изложени в зала „Местни занаяти“.

Зала „Духовно наследство“ – в залата са поставени табла, които проследяват историята на религиите в тервелско. А тя започва с известните скални манастири от ранното средновековие. Днес те са в околностите на тервелските села Балик, Оногур и Брестница, а някога са били край крепостите „Адина“ и „Палмате“. Историята на религиозните храмове преминава през новооткритата епископска базилика в „Палмате“, през двете църкви в крепостта „Скала“ и навлиза в съвремието. Разказва се за най-старата църква в тервелско – тази в с. Безмер, както и за най-старата джамия – в с. Градница. Пътят към храма завършва

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

с илюстриран разказ за новата църква в гр. Тервел. В експозицията специално място е отредено на Отец Георги от с. Жегларци , превърнал се в школа за свещеници.

Зала „Памет за войните“ – залата предлага разказ за Кочмарската битка и конницата на славния генерал Иван Колев. В нея са експонирани снимки на местни хора, участвали в първата световна война, както и снимки на ветерани – участници във втората световна война.

Галерия- фондът на галерията наброява общо 270 творби. В нея са изложени пластики и творби на роденият в с. Кочмар художник Тодор Балев.

Стенописи- интересни са и трите стенописа: “Възшествие на Хан Аспарух” и “Апотеоз на българската култура”, изработени от Пламен Вълчев и “Пролетни празници в Добруджа”, изработени от Радослав Дикански и Николай Драчев. Стенописите “Възшествие на Хан Аспарух” и “Апотеоз на българската култура” са разположени на стълбищните площадки на парадното стълбище, а стенописът “Пролетни празници в Добруджа” краси фойето на втория етаж.

Успешна и богата дейност в областта на културата реализира и общинското образователно извънучилищно звено **Център за подкрепа за личностно развитие „Малкият принц“**. В него от 15 години функционира Балет „Каприз“, от 10 години развива Клуб за автентичен фолклор и етнография, който проучва миналото на родния край, записва историята на различни населени места, традиционните обичаи, занаяти, кулинарно наследство и др. Със своята проучвателска дейност клубът е носител на редица международни и научни конкурси в областта на историческото и културното наследство. Също от 10 години в ЦПЛР работи Вокална студия Тервел, в която учениците усвояват майсторството на вокалното изкуство, изучават се и музикални инструменти- китара, тарамбука, пиано, гайда. Всички училищни и общински мероприятия са озвучени от изпълненията на младите музикални таланти, те участват и в различни музикални конкурси в страната. Те са инициатори на иновативно културно събитие „Да запеем заедно „Върви, народе възродени“ за най- масово изпяване на произведението по случай 125- годишнината от написването на всеучилищния български химн. От 2010 г. децата от община Тервел имат възможност да изучават и един от най- старите занаяти в света- грънчарството. Оборудването на кабинета е закупено със средства от проект за образователна интеграция на децата и учениците от малцинствените групи, реализиран от Община Тервел по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“. Първоначално започва занимания с учениците, обучаващи се в ОУ „Отец Паисий“ с. Нова Камена, а от 2014 г. дейността се премества в ЦПЛР гр. Тервел.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Активна културна дейност развива и **Църковният хор** в гр. Тервел. Създаден е през 2011 г. по повод освещаването на новия храм в града на 6 май 2011 г. Първоначално репертоарът му се състои от църковни литургийни песнопения и хвалебствени химни, постепенно формацията започва да изпълнява и патриотични произведения, песни от български композитори на фолклорна основа. Диригентът проучва и записва местния фолклор, сам прави обработка на емблематични песни и ги заучава заедно с певците. Хорът участва във всички представителни събития в община Тервел. Лауреат на хорови фестивали в Русе, Харманли, Ямбол, Сопот и др.

Клуб за български народни танци „Добруджанци“ е най- младото НПО в гр. Тервел. Създаден е през 2016 година като основната му дейност е проучването и заучаването на автентични народни хора- в началото само добруджански, но вече и от всички фолклорни области. След читалището в града, това е най- голямото доброволно сдружение на хора с общи интереси и нова съвременна визия за представянето на културното наследство. Въпреки малката си възраст, съставът е носител на 3 първи места от танцови конкурси в Русе, Пазарджик и Варна.

Клубовете на пенсионера също развиват активна дейност за опазване и развитие на Добруджа. В някои от тях работят фолклорни групи, които изчават и изпълняват песни от тервелския край.

В Тервел работят два православни храма- Св. Димитър и Св. Георги, джамия, молитвени домове на евангелистката църква, на църквата на адвентистите.

Празникът на града е на 6 май.

5.1.3. Анализ на средата.

Значими са постиженията в опазването и разпространението на културното наследство, но съществуват известни слабости, поради което една от основните цели на настоящата концепция е тяхното постепенно преодоляване в следващия период.

В културния календар на общината ежегодно се планират средства за мероприятия, свързани с опазване на българската култура. Към читалищата, училищата и клубовете на пенсионера работят състави и школи по изкуствата, пресъздаващи образци от традиционното българско народно творчество - песни, танци, обичаи. Те дават възможности за развиване на интересите на хора от всички възрасти, за изява и добро представяне на конкурси от регионален и национален характер. Чрез Културния календар на общината са осигурени условия за участие на голяма част от колективите на общински, национални и международни изяви. Създадени са традиции и добри практики за обмяна на опит и гостувания на разменни начала между съставите по населените места от региона. За съжаление финансовите средства за участия в прояви в страната и чужбина са

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

недостатъчни за всички желаещи. По демографски причини силно ограничени са и възможностите за подбор на участниците в съставите.

В общината професионални музиканти, вокални изпълнители и хореографи има само в града, поради което ръководителите на състави срещат затруднения при осигуряване на музиканти и методическа помощ. Тяхното осигуряване би дало възможност и за създаване на оптимални условия за изяви на изпълнители от няколко поколения.

Включването на деца и младежи в любителското художествено творчество и културния живот на общността спомага и за осъществяването на една от основните цели на настоящата концепция - приемственост между поколенията, за което вече има създадени традиции, но съществува и потенциал, по който в бъдеще да се работи.

Община Тервел работи по сключените международни споразумения за сътрудничество и поддържа дългогодишни приятелски отношения и културен обмен с гр. Александрия, Украйна, градовете Негру вода и Топалу в Р Румъния и др.

При провеждането на културните дейности и туристически атракции е необходимо да се търси не само социален, а и икономически ефект за бизнеса и жителите на общината – насока, по която трябва да се работи занапред.

Поради демографски и миграционни причини, не във всички населени места от общината има културна институция и се предлага културен продукт. Там където има читалища, често се отбелязват само най- големите празници, както и деня на селото. В някои читалища липсва и зрителна зала, в която да се провеждат мероприятия. Неизползвана възможност е създаването на мобилни форми на общи културни продукти (напр. общи концертни програми), включително и пътуващи библиотеки.

Читалищата разполагат с наличния кадрови ресурс. Кадрите в голяма част от културните институции в общината са с достатъчно добра квалификация и опит. Те имат опит в кандидатстване с проекти пред Министерство на културата, в резултат на което получават допълващи целеви субсидии за текущи ремонти, обзавеждане, оборудване на сцени, за компютри и др., за закупуване на книги и абонамент.

Община Тервел проявява голяма отговорност към развитието на читалищните дейности. Всяка година се приема Програма за развитие на читалищата, като всеки един състав получава от общината транспорт за участие в минимум един фолклорен фестивал или събор. Проблем е нивото на заплащането на работниците в системата на културата – повечето заети в читалищата са с основно възнаграждение, равно на минималната работна заплата за страната. В същото време минималният осигурителен доход за читалищата е един от най- високите. Това води до демотивация и е една от причините за недостига на добре подготвени художествени ръководители в част от читалищата и за недостатъчната

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

степен на образование на част от хората, работещи в културните институции (80% от заетите са със средно или със средно-специално образование), което е в разрез с изискванията за заемане на длъжността.

Поради икономическата криза и неатрактивните данъчни условия културните институции срещат затруднения и при намиране на допълнителни спонсори за дейността и изявиите си. Необходимо е на национално ниво да се потърсят начини и средства за мотивация на бизнесмени и меценати да спонсорират културни дейности.

По време на съставяне на концепцията е проведена анкета с читалищата и НПО на територията на МИГ Тервел-Крушари. Целта на проучването е запознаване с дейността на читалищата, техния човешки и материален ресурс; готовността за коопериране за разкриване на нови дейности с други НПО, с местната власт и др.; готовността за подготвянето на проектни предложения пред МИГ, нужди от техническа помощ, обучение на персонала, намиране на нови партньори; направление на бъдещи проектни дейности и др. След анализиране на резултатите могат да се извлекат следните изводи:

-В 13 проучени институции трудово заетите са 32-ма;

-Дейностите, в които са специализирали читалищата/НПО: певчески групи- 10, танцови състави-2; 11 развиват библиотечно обслужване; друга художествена самодейност (без да е конкретизирана)- 2; социална дейност- 2; организиране на събития/фестивали-2 (посочилите този отговор са позиционирани в града)]

-Финансиране на дейността: 13 са посочили собствени средства; 10- субсидии; други източници на финансиране (дарения, членски внос)- 8;

-Като основни проблеми при реализацията на дейността 12 посочват ниските субсидии/членски внос; двама припознават като причина трудната организация на стопанска дейност, от която да се финансира нестопанската; 1-трудната комуникация с местната общност; 1- липса на субсидии; амортизирано оборудване и обзавеждане - 1 (интересно, че това е посочено като проблем от най-обновеното и с най- богата материална база читалище в града), липса на клуб на самодееца-1, за 1 читалище няма проблеми при реализацията;

- Като възможност за разнообразяване на дейностите и изменение на обхвата на дейността през следващите години 2 не планират изменение на капацитета; 4 ще повишат капацитета с 10%; увеличаване на капацитета с 20% предвижда 1, над 20% също 1. Притеснителен факт е, че 5 читалища предвиждат намаляване капацитета с до 10%.

- Интерес към развитие на нови дейности 4 проявяват интерес, без да посочат област; 3 посочват като област културния туризъм, а 6- нови услуги за населението, 2 не могат да преценят. Три НПО са посочили конкретни дейности: организиране на фестивал, създаване

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

на ателие за ушиване на национални носии, рекламиране природното и историческото богатство на Суха река, създаване на ателие за занаяти за хора с увреждания, организиране на фестивал на арабаджийския фолклор, традиции и обичаи.

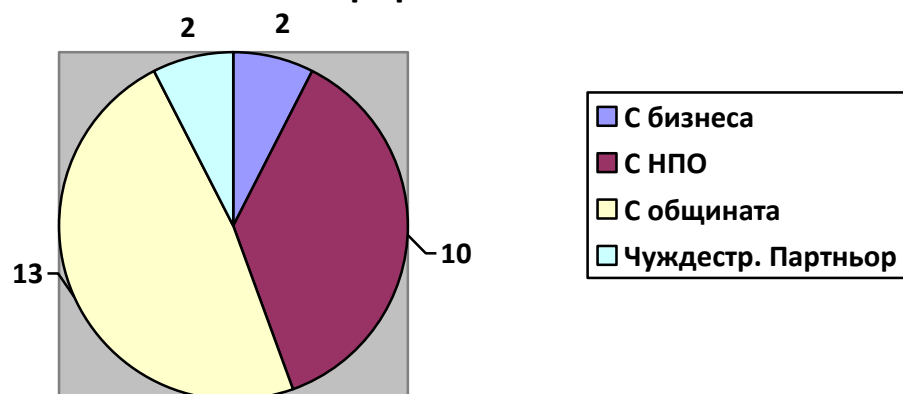
- Читалищата/НПО определят нуждите си от консултантска помощ. Много висока нужда от помощ имат 8 институции в областта на технически съвети, свързани с основните дейности (4), разработване на стратегия за управление на организацията за следващите 5 години (2), намиране на нови партньори за съвместни дейности/проекти (7), достъп до информация за различни финансови източници (7), разработване на проекти по ПРСР (4), обучение на персонала (5);

- На въпроса колко често си сътрудничи Вашата НПО със следните институции 12 са отговорили, че постоянно партнират с местната власт, 12- с образователни институции, 4 с министерства/ведомства, 1 посочва, че това се случва инцидентно.

- В каква степен НПО има необходимост от коопериране (сътрудничество) с други НПО с цел повишаване ефективността на дейността 9 отговарят, че имат такава нужда във висока степен, 2 в много висока степен, 2 в ниска степен, 1 няма необходимост;

- Планират ли коопериране (сътрудничество) през следващата година всички отговарят с „Да“, като 10 планират партньорство с НПО с близка до тяхната дейност, 13 – с общината, 2 с международни партньори, 2 с партньори от бизнеса;

Готовност за коопериране

- Със същността и функцията на организационната единица МИГ 8 отговарят, че са запознати, 5- отчасти съм запознат, 1 изобщо не съм запознат;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. Цар Калоян № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

- Доколко бихте били съпричастни с дейността на МИГ във Вашата община 9 проявяват интерес, 5 биха участвали активно;

- Бихте ли участвали с проекти към МИГ 11 отговарят положително, 2- отрицателно;

- НПО с положителна нагласа посочват като направления на проекти, свързани с насърчаване на туристическите дейности (3), основни услуги за населението и икономиката (9), обновяване и развитие на населените места (6), вътрешно териториално и транснационално сътрудничество (1).

От направеното проучване става ясно, че читалищата в община Тервел имат желание да реализират проектни дейности, но нямат нужната информация и готовност да направят това сами. Не е осъзната докрай необходимостта от партниране с другите читалища, дори на територията на община Тервел, а само партньорството с общинското ръководство.

Анкетирание бе извършено и с ръководни служители в общинските администрации в Тервел и Крушари. Анкетната карта на Община Тервел е попълнена от лице с ръководни функции, т.е. наясно е с визията на общинското ръководство за бъдещите планове за развитие на културното наследство.

Според анкетирания, общината е с богато културно наследство, в която функционират певчески, групи, танцови състави, театрална (ученическа) група, организирана е друга художествена самодейност, организирано е библиотечно обслужване, провеждат се събития и фестивали, налични са историческо наследство и исторически паметници.

Финансирането на културата се осъществява със собствени средства, субсидии, алтернативни източници (финансовите инструменти на оперативните програми и др. Посочен е и МИГ Тервел-Крушари).

Основните проблеми, които са фиксирани като пречка при реализация на дейностите по опазване, възстановяване и развитие на културата са остарялата и амортизирана материална база, нисък размер на читалищната субсидия, която да позволява поддържането на голям обем от дейности; ниско ниво на квалификация на служителите в читалищата от селата; липсата на инициативност от тяхна страна за осъществяване на нов вид дейности; липса на костюми и реквизити.

Събитията, ресурсите и ценностите, които се смята, че общността припознава са:

- фолклорните състави на читалищата, клубовете в ЦПЛР „Малкият принц“, църковният хор;

- обновената експозиция на историческия музей;

- обновената материална база на читалището в Тервел;

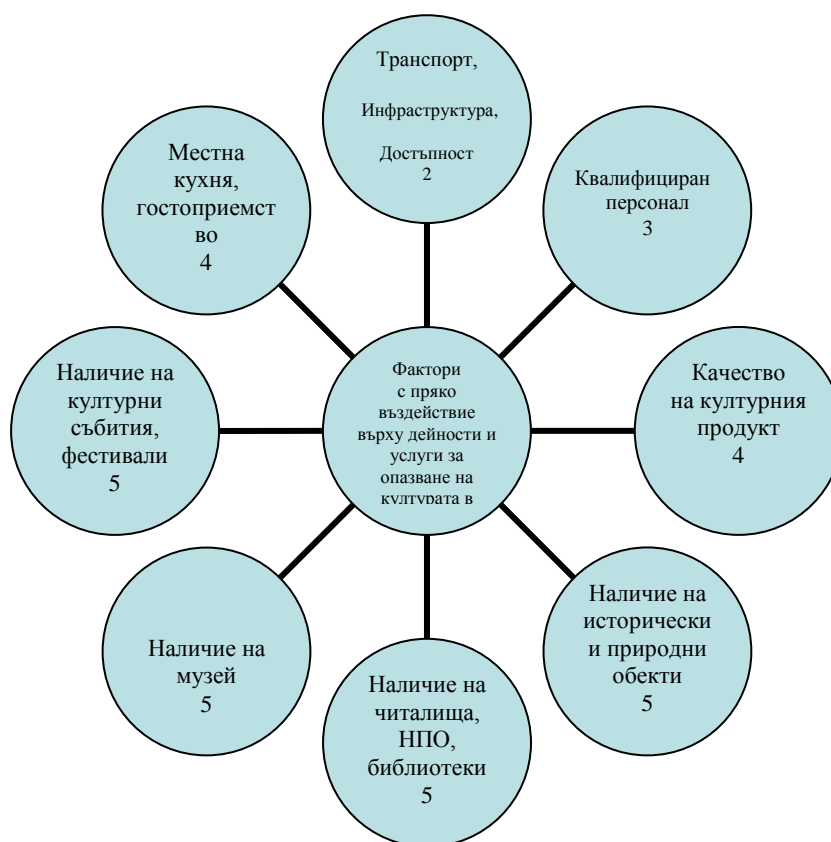

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

- Добруджански събор, конкурс „Калинка Вълчева“, Празници на културата, празници на населените места;
- археологическите разкопки в Оногур и богатството на Суха река.

Фактори, които оказват пряко въздействие върху развитието на различни дейности и услуги за опазване на културата (оценка от 1 до 5)

В анкетата са включени и показатели, които оказват пряко въздействие върху развитието на различни по вид дейности и услуги, в това число и тези за опазване на културата. Те се оценяват с оценка от 1 до 5 (във възходящ ред). Служителят в общинска администрация оценява показателите по следния начин:

- Транспорт и Достъпна информация, наличие на информационни центрове- оценка 2;
- Квалифициран персонал- оценка 3;
- Инфраструктура, Достъпност, Чистота, Кулинария и местна кухня, Качество на културния продукт -оценка 4;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

-Исторически обекти, природни обекти, музей, традиции и обичаи, читалища, библиотеки, занаяти, културни събития, религиозни обекти, гостоприемство, цени, фестивали, празници на общностите, образователни институции- оценка 5.

Факторите, които оказват влияние върху конкурентоспособността на общината като дестинация за културен туризъм (от 1 до 10 по възходящ ред) са:

- популярност и допълнителни фактори и ресурси са оценени с 8;

- достъпността, сигурността и безопасността са оценени с 9;

-наличието на исторически забележителности и основни ресурси, културната политика на дестинацията, квалификационното развитие на персонала, географското положение и климата, позиционирането и рекламата на културните продукти, качеството им, иновативността при представянето на културата са оценени като най- важни с оценка 10.

Община Тервел няма приет стратегически документ за развитието на културата. Не е посочено ясно дали общината се рекламира като дестинация за културен туризъм.

Като най- популярни ресурси на общината са посочени: ДФТА „Калинка Вълчева“, Балет „Каприз“, певицата Калинка Вълчева, историческият музей, Суха река, Добруджанския събор, Празници на културата, Клуб по етнография и фолклор, Група „Добруджанска огърлица“, Вокална студия, Църковен хор, Коледари.

Организационните структури, припознати като ангажирани с развитието на културата са общинска администрация, читалищата, клуб „Добруджанци“, историческият музей, ЦПЛР „Малкият принц“, религиозните общности, детските градини и отчасти училищата.

Общинският служител смята, че на територията на МИГ Тервел- Крушари е необходимо организирането на културни събития с участието на населени места и структури от двете общини.

Проявява интерес към развитие на нови дейности, насочени към културен туризъм, като панаир на местните производители и занаяти, кулинарни празници, детски фолклорен фестивал, празник на определен земеделски продукт (пчелни продукти, вино и др.).

Посочено е, че общината партнира постоянно с читалища и НПО, министерства и ведомства, образователни институции, бизнес организации, със структурите на управление на европейските фондове.

Оценява необходимостта от коопериране с други общини/НПО за повишаване ефективността от дейностите по опазване и представяне на културното наследство във висока степен. Планира се коопериране с НПО и Читалища, с други общини, с международни партньори.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Община Тервел показва устойчив опит при реализация на проекти, насочени към подобряване на културната инфраструктура. Проявява интерес към проекти, финансирани от МИГ Тервел-Крушари. Направленията, в които име интерес за участие са:

- подготовка и организация на местни културни събития- фолклорни празници, събори, панаири, фестивали и др.;

- проучване и изработване на материали за идентификация и/или документиране, и/или изследване, и/или съхраняване на елементите от нематериалното културно наследство;

- Създаване, съхраняване или обогатяване на етнографски, природни и исторически сбирки;

- Проучване, запазване и популяризиране на празници, обичаи и храни;

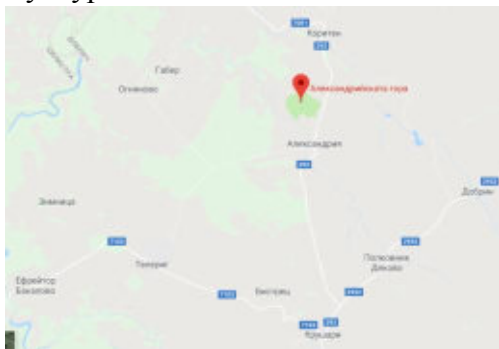
- Създаване на клубове за проучване, изучаване, съхранение и популяризиране на културното наследство- Местна култура, бит, изкуство, традиционни занаяти, обичаи и ритуали, неписана традиция;

- Участия във фестивали, събори, изложби, семинари и др. за представяне на местни обичаи, традиции, фолклор и елементи на местното нематериално културно наследство;

- Възраждане, предаване на различни аспекти на културни традиции и наследство и популяризирането им чрез организиране и провеждане на мероприятия във връзка с местни културни обичаи и традиции, като: временни и постоянни тематични изложби, фестивали, събори, семинари, тематични концерти и постановки.

5.2.Община Крушари

Също като в Община Тервел, и Община Крушари отделя сериозно внимание на културата и читалищата и важната им роля за развитието и бъдещето на общината. Създадени са условия за подобряване на материално-техническата база, за добро взаимодействие между народните читалища, клубовете на пенсионера от една страна, и от друга – Общинска администрация и останалите държавни институции, ангажирани с културата.

Към настоящия момент системата на културата в Община Крушари включва 7 народни читалища, 9 клуба на пенсионера. В общината действат и 4 православни храма и параклиси (в Крушари, Александрия, Лозенец), 1 джамия (в с. Лозенец).

На територията на общината съществуват движими и недвижими културни ценности. Те представляват интерес за туристи и гости на общината и са предпоставка за развитие на културен и

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

алтернативен туризъм. Александрийската гора е природна забележителност- естествена липова гора. Разположена е на площ от 72 км., обявена като такава със Заповед №656/13.09.1979 г. Представлява единственото естествено находище на издънкови липови насаждения в област Добрич. Забранява се кастренето и повреждането на дърветата; късането или изкореняването на растенията; пашата на домашни животни; безпокоенето на диви животни и вземането на техните малки или яйцата им, както и разрушаване на гнездата и леговищата; разкриването на кариери, провеждането на минно-геоложки и други дейности, с които се поврежда или изменя както естествения облик на местността, така и на водния и режим; извеждането на сечи, освен ландшафтни, след съгласуване със съответната районна инспекция за опазване на природната среда; всякакво строителство, освен в случаите, когато такова е предвидено в устройствения проект на природната забележителност.

От 2015 г. ежегодно се извършва археологическо проучване на крепостта Залдапа в м. Калето, между селата Абрит и Добрин. Раннохристиянските базилики, които разкриват археолозите от РИМ Добрич и проф. Георги Константинов **Залдапа** е най-големият укрепен античен център в земите на днешна Добруджа. античният град. Теренните наблюдения показват, че той е бил гъсто застроен. В северната част на полуострова, както и в долината, непосредствена източно и западно от укрепената територия, най-вероятно са се намирали неговите квартали. Тъй като укрепителната система на Залдапа демонстрира твърде хомогенен облик, следва да се предположи, че изграждането ѝ е било осъществено в рамките на една-единствена, при това, вероятно, сравнително краткотрайна строителна кампания. Крепостната стена се състои от множество строго праволинейни отсечки. Тя има общо 32 крепостни кули с различна форма и размери, 3 главни и 2 по-малки порти. Обликът на укрепителната система категорично свидетелства за късноримския ѝ произход. Величествените мащаби на Залдапа (над 35 ха) и монументалният характер на разкритите градежи не оставят никакво съмнение, че тя трябва да се причисли към най-големите и значителни късноантични градски центрове в тази част на Балканския полуостров.

5.2.1. Читалищна дейност

НЧ „Йордан Драгнев - 1894“, село Крушари. Основните дейности на читалището в с. Крушари са свързани с библиотечното дело, развиване на любителското художествено творчество, съхранение и доразширяване на самодейните групи и клубове по интереси, културни дейности- работа с всички възрастови и социални слоеве от населението- концерти, чествания, детски и младежки дейности.

Библиотечния фонд на НЧ „Йордан Драгнев-1894“ наброява 11 526 тома библиотечни документи и книги. Той е съвкупност от библиотечни колекции и бази данни,

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

които включват разнообразни по вид и съдържание публикувани документи, организирани в отделни раздели, с научна и информационна стойност. НЧ „Йордан Драгнев- 1894“ поддържа Информационен център към Фондация „Глобални библиотеки“.

Създадена е Музейна сбирка, която включва материали и вещи от миналото и настоящето на населеното място, свързани с местната култура и традиции. Към читалището функционира разкрития по проект на община Крушари „Туристически информационен център“, с изложени археологически експонати и културни ценности. Към НЧ „Йордан Драгнев- 1894“ функционират следните любителски художествени колективи: Певческа група , Група за автентичен фолклор, Група за стари градски песни, Клуб за народни танци „Василена“ и две детски танцови формации към клуба, Любителски клуб по изработване на картички, Група „Лазаруване“.

Предложените дейности целят обединяване на усилията за по-нататъшното развитие и утвърждаване на читалището като важна институция, имаща важно значение за развитието на местните общности, като фактор за местното, културно, образователно и информационно развитие. Основна задача е да се привлекат местни самодейци от различни възрастови групи и етноси, които да представят и запазват характерните обичаи, танци и традиции за региона, да се мотивират, привлекат и включат в кръжочни и клубни формати с цел ограмотвяване и поддържане на добро образователно и културно равнище. Целта е да се подпомогнат организирането и реализацията на комплекса от дейности с цел създаване на благоприятна среда за всички възрастови групи, ползващи услугите на Народното читалище.

Културната институция сама определя, че дейността и е насочена към: запазване и развитие на духовните културни ценности; подпомагане на традиционните читалищни дейности и търсене на нови съвременни форми за тяхното развитие; превръщане на читалището в общодостъпен център за библиотечно и информационно осигуряване на населението, чрез ускорено навлизане на съвременните комуникационни и информационни технологии; осигуряване на възможности за продължаване на традицията.

НЧ „Христо Ботев - 1940“, село Коритен. Дейността му е ориентирана към развитието и обогатяването на културния живот в общината и задоволяването на потребностите на жителите на селото чрез: съхраняване, укрепване и развитие на традициите на общността; възпитаване и утвърждаване на националното самосъзнание и на културната идентичност; обмен между културите на различните етноси; разширяване знанията на гражданите; насърчаване на социалното единство и солидарността между различните социални групи. Това се постига чрез развиване и подпомагане на любителското художествено творчество чрез включване на местната общност; концертна

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. „Цар Калоян“ № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

дейност, чествания; привличане на самодейци с различен социален статус, етнос и възраст; съхраняване на етнографски и музейни сбирки; поддържане на библиотека, читалня; събиране и разпространяване на знания за родния край.

В читалището има библиотека със заемна за деца и възрастни и читалня, както и група за автентичен фолклор, група за стари градски песни, танцов състав, група за народни обичаи и ритуали.

НЧ „Стефан Караджа - 1936“, село Телериг. НЧ „Стефан Караджа 1936“ с.Телериг е основен организатор, съорганизатор и участник във всички мероприятия, свързани с културния календар на с.Телериг. Работи в тясна връзка с детска градина с. Крушари, изнесена група с.Телериг, кметство Телериг, общинска администрация, неправителствени организации, спонсори, местен бизнес и др. Основни приоритети на читалищната дейност са: Задоволяване потребностите на жителите на селото, свързани с развитие и обогатяване на културния живот; Запазване на обичаите и традициите; Осигуряване на информация и достъп до интернет.

Основни дейности: Художествена самодейност; Културно масова дейност; Библиотечна дейност.

Певческата група издирва песни от Добруджанския край и други фолклорни области.

Групата за местни обичаи работи непостоянно и тематично, като се събира, докато трае подготовката и провеждането на определен обичай.

Детска група за традиции, обичаи и устен фолклор работи предимно с изработването на предмети, свързани с народните обреди и обичаи-сурвачки, мартеници, великденски яйца и др.

Читалището активно работи за привличане на млади участници.

НЧ „Светлина - 1945“, село Полковник Дяково. Годишната програма за дейността на читалището, която има следните приоритети:

- развитие и обогатяване на културния живот на населението;
- съхраняване на българските обичаи и традиции;
- обмен между културите на различни етноси;
- осъществяване на социално единство между различни социални групи.

Основни дейности за постигане на приоритетите

- функциониране на женска група за добруджански народни песни;
- концертна дейност, чествания;
- събиране и разпространяване на тематични знания.
- Коледарска група

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

НЧ „Втори юни - 2004”, село Александрия.

Основни задачи за развитие и обогатяване на културния живот- възстановяване, развитие и запазване на традициите и обичаите в селото; Разширяване на знанията на хората- развитието на селото в исторически план; Създаване на условия за развитие и организационно укрепване на читалището. Изучаване и възстановяване на традициите и обичаите, празнуване на народните обичай. Издирване на материали за историята на село Александрия и местността „Текето”.

Функционира фолклорна група „Текето“ и кръжок по интереси.

НЧ „Асен Златаров - 1962”, село Лозенец

Насоченост и дейност на читалището:

- Обогатяване на библиотечния фонд;
- Социална;
- Информационна;
- Културна;
- Образователна;
- Любителски състави;
- Участия в национални конкурси и фестивали.
- Кръжочна дейност
- Пенсионерски клубове
- Женско сдружение към НЧ
- Младежки клуб към НЧ

От 01.01.2017 г. компютърната зала ежедневно е отворена за посетители.

НЧ „Кирил и Методий - 1941”, село Ефрейтор Бакалово. Основни задачи, които си поставя са:

- Запазване и развитие на духовните културни ценности;
- Запазване на обичаите и традициите;
- Задоволяване потребностите на жителите на селото, свързани с развитие и обогатяване на културния живот.

5.2.2. Анализ на средата

Резултатите от проведената анкета сред читалищата в община Крушари показва твърде противоречиви резултати.

Като основни видове дейности, които посочват анкетираните, са певчески групи (6), танцови състави (2), събития/фестивали (3), осигуряване на библиотечно обслужване (3), друга художествена самодейност (1).

Като основни източници на финансиране и читалищата в община Крушари показват

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

субсидиите и собствени приходи от рента на земя и членски внос.

Любопитен факт е, че 4 от читалищата посочват, че нямат затруднения при реализацията на дейността; за 2 проблем е ниската субсидия/членски внос; 100% от тях посочват, че не планират изменение на капацитета на дейността. В същото време 4 проявяват интерес към развитието на нови дейности- селски туризъм (3) и културен туризъм (3), 2 не могат да преценят. Не е ясно интересът към селския туризъм дали е личен на човека, попълнил анкетата, или като възможност за читалището. Донякъде от тези отговори може да се съди за ниското ниво на квалификация на служителите в читалищата и тяхната ограничена визия за дейността в бъдеще.

Читалищата признават високата необходимост от технически съвети, свързани с основната им дейност (4), повишаване компютърната грамотност (2), разработване на стратегия за работа за следващите 5 години (2), намиране на нови партньори за съвместни дейности (2), достъп до информация за различни източници за финансиране (2), разработване на проекти по ПРСР (2), обучение на персонала (1).

По отношение на възможностите и желанието за сътрудничество с други организации и институции, 5 души споделят, че сътрудничат постоянно с местната власт, 4 с образователни институции, 1 с МИГ Тервел-Крушари. 3 посочват, че нуждата им за коопериране с други НПО е в ниска степен, а други 3- във висока степен. 3 планират партньорство с общината, 2 с други НПО със сходна дейност, 1 читалище не планира партньорство.

Готовност за коопериране

По отношение на дейността на МИГ Тервел-Крушари 5 от читалищата са запознати

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

отчасти с дейността му, 1 е запознат; 5 проявяват интерес към дейността му, 1 би участвало активно; 5 не са реализирали проекти, а 1 е изпълнявало проекти по мерки 4,1 и 322. Всички са дали положителен отговор, че биха участвали с проект към МИГ, като 2 посочват направление насърчаване на туристическите дейности, 3 към основни услуги за населението и икономиката, 3 към обновяване и развитие на населените места.

От направеното проучване става ясно, че читалищата в община Крушари имат желание да реализират проектни дейности, но нямат нужната информация и готовност да направят това сами. Не е осъзната необходимостта от партниране с другите читалища, дори на територията на община Крушари, а само партньорството с общинското ръководство.

Анкетната карта, адресирана до представителите на местната власт, е попълнена от директор на дирекция РРХД. Тя посочва, че Община Крушари разполага с богато културно наследство, свързано с дейността на певчески групи, танцови състави, събития/фестивали, историческо наследство и исторически паметници.

Посочва се, че Община Крушари със собствени средства финансира дейностите по опазване, възстановяване и развитие на културата.

Като основен проблем при реализацията на дейностите в тази област е посочен трудната комуникация с представителите на читалищата, НПО и другите субекти в сферата на културата.

Основните събития, ресурси и ценности на Община Крушари, посочени в анкетата, са античната крепост Залдапа, регионалният фолклорен събор „Текето“, празникът на гърнетата- кулинарна академия „Добруджа“ и Суха река и скалните манастири по поречието и.

В анкетата са включени и показатели, които оказват пряко въздействие върху развитието на различни по вид дейности и услуги, в това число и тези за опазване на културата. Те се оценяват с оценка от 1 до 5 (във възходящ ред). Служителят в общинска администрация оценява показателите по следния начин:

-С най-ниската оценка 1 са оценени показателите музеи/галерии, занаяти, цена и празници на общностите;

-Библиотеките оказват съвсем минимално влияние- оценка 2;

-Традициите и обичаите и дейността на читалищата са оценени с 3. Т.е. не са припознати като един от най-съществените фактори за развитието на културата в община Крушари;

-Чистотата, културните събития и религиозните обекти в по-висока степен оказват влияние- оценка 4;

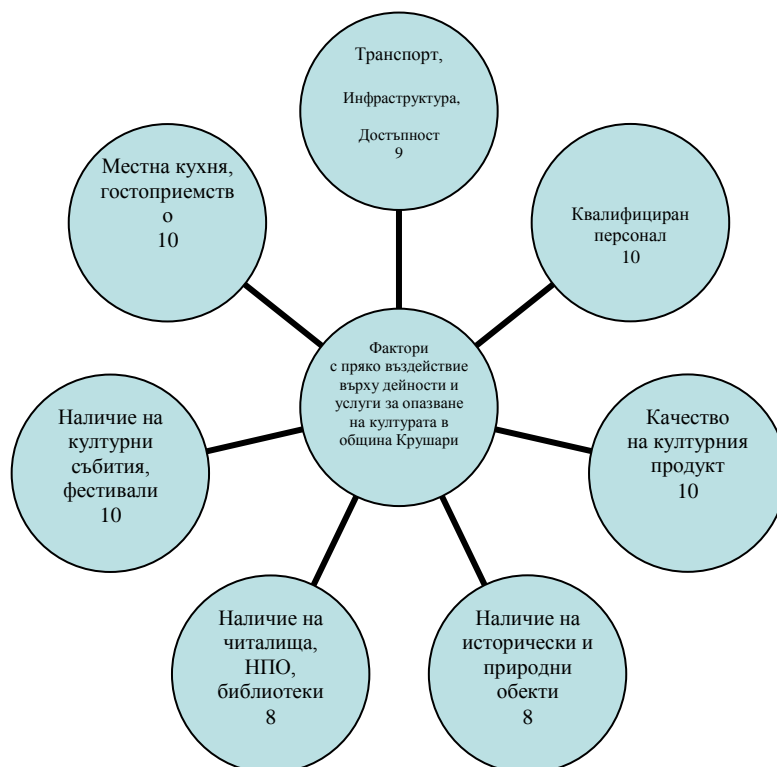
Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

-Инфраструктура, транспорт, достъпност, наличието на информация и информационни центрове, историческите и природните обекти, местната кухня, гостоприемството и качеството на културния продукт, нивото на образование на персонала и образователните институции са факторите с най- съществено значение и са оценени с 5.

Факторите, които влияят върху конкурентоспособността на Община Крушари като дестинация за културен туризъм са степенувани от 1 до 10. И тук, както и при анкетата на Община Тервел, фактори с оценка от 1 до 7 липсват. Като важни са посочени факторите основни ресурси и исторически забележителности, допълнителни фактори и ресурси, сигурност и безопасност- оценка 8. По- важно, според служителя в Община Крушари е позиционирането и рекламата на културните продукти – оценка 9. Най- голяма влияние оказват факторите културна политика на дестинацията, квалификационното развитие на персонала, географското положение и климат, достъпността, качеството на културния продукт, иновативното представяне на културата, популярността, които са оценени с 10. Община Крушари няма приет стратегически документ за развитието на културата, не се рекламира като дестинация за културен туризъм.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Най- популярните ресурси в културно отношение, посочени в анкетата, са Регионален фолклорен събор „Текето“, Празник на гърнетата- кулинарна академия „Добруджа“, античната крепост „Залдапа“ и Суха река със скалните манастири по поречието и.

Осъзната е необходимостта от организирането на културни събития с участието на повече населени места, включително и от двете общини от територията на МИГ Тервел-Крушари. Проявява се интерес към развитие на селски туризъм, културен туризъм, нови услуги за населението.

Община Крушари постоянно партнира с читалища и НПО и с министерства/ведомства.

Осъзнато е, че във висока степен Община Крушари има нужда от сътрудничество с други общини и НПО в областта на културата.

Община Крушари е реализирала дейности в областта на културата (не са описани в анкетата), както и има желание за представяне на проект пред МИГ Тервел-Крушари. Направленията, в които име интерес за участие са:

-подготовка и организация на местни културни събития- фолклорни празници, събори, панаири, фестивали и др.;

-проучване и изработване на материали за идентификация и/или документиране, и/или изследване, и/или съхраняване на елементите от нематериалното културно наследство;

-Създаване, съхраняване или обогатяване на етнографски, природни и исторически сбирки;

-Проучване, запазване и популяризиране на празници, обичаи и храни;

-Създаване на клубове за проучване, изучаване, съхранение и популяризиране на културното наследство- Местна култура, бит, изкуство, традиционни занаяти, обичаи и ритуали, неписана традиция;

-Участия във фестивали, събори, изложби, семинари и др. за представяне на местни обичаи, традиции, фолклор и елементи на местното нематериално културно наследство;

-Възраждане, предаване на различни аспекти на културни традиции и наследство и популяризирането им чрез организиране и провеждане на мероприятия във връзка с местни културни обичаи и традиции, като: временни и постоянни тематични изложби, фестивали, събори, семинари, тематични концерти и постановки.

6. SWOT – АНАЛИЗ НА СИСТЕМАТА НА КУЛТУРАТА НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

СИЛНИ СТРАНИ / предимства /	СЛАБИ СТРАНИ /недостатъци/
<ul style="list-style-type: none"> * Традиции в опазването на културното наследство; * Традиции в провеждането на празници, конкурси, фестивали; * Частично извършени ремонтни дейности и подобрена материална база; * Наличие на кадри с дългогодишен опит; * Създадени традиционни връзки за културен обмен; * Традиции в провеждането на археологически проучвания; * Толерантност между етническите малцинства в територията; * Вече установени контакти между религиозните общности и общинските администрации; * наличие на читалища; * наличие на НПО в областта на културата; * наличие на местен вестник в община Тервел; * наличие на сайтове на общините; * наличие на исторически забележителности; * наличие на културни продукти; * наличие на природни забележителности; * сравнително добра пътна инфраструктура; * наличие на ГКПП и близост до Румъния; * сравнителна добра достъпност до всички населени места на територията 	<ul style="list-style-type: none"> * Недостъпна архитектурна среда; * Демографски проблеми; * Лоша техническа инфраструктура; * Отдалеченост на територията на МИГ; * Необходимост от ремонти; * Остаряло и амортизирано движимо имущество; * Организационни проблеми; * Ниско заплащане на кадрите; * Недостатъчна квалификация на кадрите; * Недостатъчен капацитет за разработване на проекти; * Недостатъчна реклама на обекти и културни прояви; * Недостатъчна координация между заинтересовани страни и институциите в областта на културата * Липса на интерес от страна на местния бизнес * Липса на достатъчни места за настаняване; * липса на стратегия за развитие на културата; * липса на реклама на територията като дестинация за културен туризъм; * непълноценно използван ресурс за организиране на иновативни културни събития
<u>ВЪЗМОЖНОСТИ</u> / шансове /	<u>ЗАПЛАХИ</u> / опасности /
<ul style="list-style-type: none"> * Географското положение на територията и природните дадености; * Създаване на нов, иновативен продукт на основата на проучване и записване на 	<ul style="list-style-type: none"> * Промени в законодателството; * Недостатъчно финансиране на културните дейности и функции; * Промяна в политическата конюнктура;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

<p>културното наследство;</p> <ul style="list-style-type: none"> * Коопериране на няколко читалища/НПО за създаване на нов културен продукт (събитие, фестивал, празник); * Кандидатстване с проекти за външно финансиране по програми; * Разширяване на интернет-мрежата; * Развитие на културен и друг алтернативен туризъм; * Развитие на регионален, национален и транснационален културен обмен; * Повишаване на квалификацията; * Мотивиране на младите хора за включване в културните дейности; * Мотивиране приобщаването на етническите малцинства към културните ценности; * Разработване на добра медийна и рекламна политика.	<ul style="list-style-type: none"> * Липса на координация между заинтересуваните страни; * Демографски и миграционни процеси; * Отмиране на типичните за региона традиции и прекъсване връзката между поколенията; * промяна в управлението на НПО; * продукт, който не отговаря на очакванията на посетителите
--	--

7. ОБОБЩЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

И Община Тервел, и Община Крушари имат утвърдени традиции в областта на културата. Те включват цялостната дейност по събиране, опазване, съхранение и разпространение на фолклорните традиции и бита на добруджанци, както и по опазване на недвижимите и движимите културни ценности.

В историческия музей и в етнографски сбирки към читалищата се съхраняват веществени свидетелства за бита на жителите на населените места, а фолклорните състави успяват да съхранят и предадат на днешното поколение изконните традиции на своите села. Необходимо е да се работи за създаването на оптимални условия за откриване, реставриране, възпроизвеждане и популяризиране на ценни образци на традиционните занаяти и обичаи на добруджанеца и социализирането на културно-историческото наследство на общината.

Друг акцент в развитието на културата в двете общини е организирането и провеждането на всички планирани в културния календар събития - конкурси, фестивали, юбилеи на културни институции, творчески клубове и отделни творци. Непрекъснато расте

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

и интересът към провежданите традиционни културни празници по българския празнично-обряден календар. Необходимо е обаче да се работи по-активно за приобщаването на чуждите граждани, живеещи на територията на МИГ, както и по-активното включване на етническите малцинства в организацията и провеждането на културни събития.

В последните години е разширена дейността и по финансовото подпомагане в издаването на книги на местни творци и произведения, касаещи културната история на Добруджа.

Ежегодните теренни археологически проучвания, извършвани с разрешение от НИИКН – София, целят откриване на доказателства и артефакти за миналото на родния ни край. В описването, консервирането и публикуването на откритите находки наред с археолозите вземат участие местни работници. Те вече успешно са включени в иновативни продукти на двете общини- археологическата експозиция на музея в Тервел и създаване на музей на открито в Крушари.

Необходимо е да се използват всички възможности за значително подобряване на материално-техническата база на културните институции, както и за превръщането им в действителни средища на културния живот в общината. В Територията на МИГ Тервел-Крушари следва да се работи за превръщане на културата в един от основните приоритети за развитие на района, който да подпомогне изпълнението на заложените в Общинските планове за развитие и за управление цели и за превръщането на територията в едно добро място за живеене, където работят гостоприемни и спокойни хора.

Една от основните цели на СВОМР е запознаването на младото поколение с богатството и многообразието на българския фолклор, с песните, танците и обичаите на всички етноси, живеещи на територията на нашата община.

Концепцията ще създаде условия за привличане на младите хора от територията на МИГ в проучването, запазването и разпространението на достиженията в областта на материалната и духовната култура. В тази дейност е добре да бъдат привлечени всички училища, читалища, младежки организации, клубове на пенсионера, медии, кметства, както и живеещите на територията на общините чужди граждани и представителни на всички етнически общности.

В резултат на прилагане на концепцията за развитие на културата трябва да се създадат условия за значително подобряване на материално-техническата база на културните институции и съхраняването им за идните поколения.

В резултат на изпълнение на концепцията и мерките по СВОМР трябва да се постигне значително по-добра координация в процеса на опазване на културно-

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

историческото наследство на територията, както и в разпространението на произведения културен продукт в страната, партньорите ни в Европа и други страни.

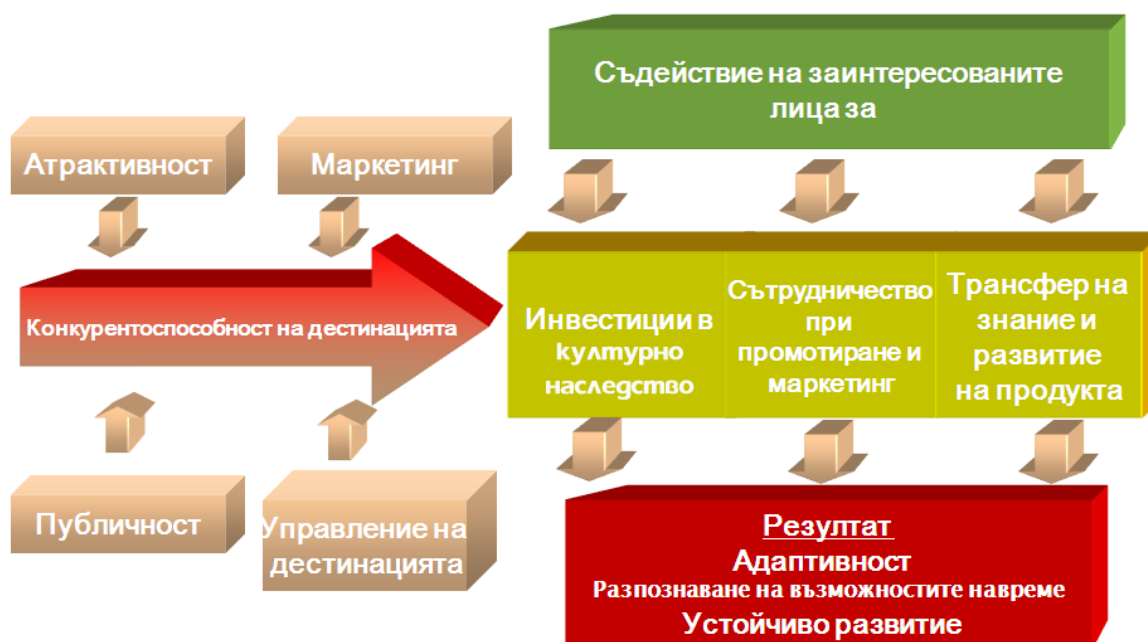
От гореизложените факти и обстоятелства можем да направим следните заключения:

- Потенциалът от културно-историческо наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари не е използван, разработен, представен и популяризиран по начин, който да доведе до повишен интерес към културното наследство на района;

- Читалищата и общинските администрации не са изчерпали всички възможности за организирането на общностни дейности, които да са иновативни и да се превърнат в традиция, която да обогати културния календар на двете общини;

- Общинските администрации имат богат опит при реализиране на проекти за изграждане и обновяване на културната инфраструктура, които биха могли да се надградят чрез общ проект за възстановяване и подобряване на културното наследство;

- Налице са исторически, природни и културни обекти, както и събития, които мотивират отчасти организирани пътувания към територията на общините Тервел и Крушари. По тази причина в публичното пространство (национално и международно) територията на МИГ не е от най-популярните като възможност за дестинации, свързани с културния туризъм.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони”

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Стратегическите направления за възстановяване и подобряване на културното наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари, които предлагаме, са в съответствие с направения анализ, посочените цели и приоритети.

НАПРАВЛЕНИЕ 1: Постигане на качествена система на културата в Община Тервел и Община Крушари чрез коопериране за организиране и извършване на общи дейности по възстановяване, подобряване и развитие на културното наследство.

НАПРАВЛЕНИЕ 2: Разнообразяване на формите и средствата за запазване и популяризиране на културно-историческото наследство и интегриране на местния културен продукт в туризма чрез извършване на основни ремонтни дейности и обзавеждане на читалищата и институциите с цел създаване на оптимални условия за творчески труд и представяне на културния продукт; разширяване на дейността на читалищата и информационните центрове за популяризиране на територията и нейното богато историческо, природно и културно наследство; Развиване на краеведческа дейност за издирване данни и предмети на културната история на Добруджа – от нейното заселване, годините след Освобождението, както и след преселването на българите от Северна Добруджа и другите територии. В тази дейност, освен специалистите от Исторически музей, да бъдат привлечени краеведи, читалищни деятели, училища, клубове на пенсионера, както и жители на общината с отношение към опазването на културно-историческото ни наследство; Разработване и отпечатване на рекламни материали за обекти с културно – историческо значение;

НАПРАВЛЕНИЕ 3: Координация и непрекъснат диалог между участниците в културните процеси и отправяне на ясни послания за бъдещето на културната среда в територията чрез привличане на всички заинтересовани страни, на хора от всички възрасти и всички етноси към културния живот на общините с цел задълбочаване процеса на интеграция между отделните етноси, включително пребиваващите тук чужди граждани; включване на всички жители на територията при предлагане на културния продукт и достиженията на културното ни наследство, независимо от отдалечеността им от центъра и социалния им статус; разширяване и обогатяване дейността на художествените състави, стимулиране участията им в общински, областни и национални изяви в областта на любителското творчество; стимулиране на създаването иновативни практики за разпространение на културни факти и събития чрез обединение на сили, ресурси и средства при реализирането им; привличане на медиите като активен партньор в процеса на развитие на културната дейност и разпространение на културните новини и събития.

МЕРКИТЕ НА ПРЕДОСТАВЯНАТА БЕЗВЪЗМЕЗДНА ФИНАНСОВА ПОМОЩ ПО ПРОЦЕДУРАТА НА СВОМР БИ СЛЕДВАЛО ДА СА НАСОЧЕНИ КЪМ:

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

- Съхраняване и развитие на местните идентичности /културно наследство, бит, храни, продукти, музика и изобразително изкуство, история, занаяти, обичаи и ритуали, и традиции и др./ с цел тяхната валоризация , интегрирането им в развитието на туризма, чрез ефективни маркетинг, популяризация и реклама.

- Осигуряване на съпричастност на местно равнище към значението на нематериалното материалното културно наследство и важността на неговото взаимно признаване;

- Да се потърсят съвременни форми и начини за популяризиране на живото културно наследство.

- приоритетно да се финансират дейности за повишаване на капацитета, качеството и многообразието на културната среда;

-Задоволяване културните потребности на жителите на общините Тервел и Крушари и осигуряване на равен достъп до културни прояви и услуги;

-Подобряване на качеството и ефективността на предлагания културен продукт на територията на МИГ Тервел-Крушари;

-Издирване и съхранение на материалното и нематериално културно-историческо наследство и разнообразяване на формите за неговото презентирание и популяризиране;

-Развитие на иновативни форми на културна дейност и стимулиране участието на млади хора и хора със специфични потребности в тях.

ДЕЙНОСТИТЕ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА ПРОЕКТИ НА ЦЕЛЕВИТЕ ГРУПИ ДА СА НАСОЧЕНИ КЪМ:

-Подготовка и организация на местни културни събития (фолклорни празници и събори, панаири, фестивали и др.);

-Проучвания и изработване на материали във връзка с идентификацията и/или документирането, и/или изследване, и/или съхраняване на елементи от нематериалното културно богатство;

-Създаване, съхраняване или обогатяване на етнографски, природни и исторически сборки;

-Дейности, свързани с проучване, запазване и популяризиране на автентичен фолклор и местни традиции, възстановяване на празници, обичаи и храни;

-Създаване на клубове за проучване, изучаване, съхранение и популяризиране на културното наследство- местната култура, бит, кулинария, история, традиции, включително музика, изобразително изкуство, традиционни занаяти, обичаи и ритуали, неписана традиция;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

-Участия във фестивали, събори, изложби, семинари и др. за представяне на местни обичаи, традиции, фолклор и елементи на местното нематериално културно наследство;

-Възраждане и предаване на различни аспекти на културни традиции и наследство и популяризирането им чрез организиране и провеждане на мероприятия във връзка с местни културни обичаи и традиции, като: временни и постоянни тематични изложби, фестивали, събори, семинари, тематични концерти и постановки, конкурси (без външни продукции).

-Изработване на информационни материали като книги, филми, радио и тв предавания, каталози, карти табели и др. като продукт от извършените дейности по проучване, записване и изучаване на местната култура;

-Публикации на изследвания и доклади, изработка и поддържане на интернет страници за популяризиране на местната култура.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Приложение 1

ВЪВ ВРЪЗКА С РАЗРАБОТВАНЕ НА КОНЦЕПЦИЯ ЗА ПОДКРЕПА ЗА ПОДДЪРЖАНЕ, ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО В ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ ЧРЕЗ ПРОЕКТИ ПО СВОМР

Уважаеми представители на гражданския/нестопански сектор, Община Тервел в партньорство с Община Крушари е в процес по разработване на концепция за възстановяването и подобряването на културното наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари чрез проекти по СВОМР. Вие като част от местната общност на територията на общините Тервел и Крушари сте пълноправен участник в подхода Водено от общностите местно развитие, Вашето мнение в настоящия въпросник ще помогне за идентифициране на нужди и потребности, за оценка капацитета на територията за иновации в сферата на опазването на културно-историческото наследство, както и за формулиране на приоритети, цели и мерки за развитие.

ИНФОРМАЦИЯ ЗА АНКЕТИРАНИЯ:

1. Наименование:.....

2. Предмет на дейност:..... 3. Брой заети лица.....

3. Данни за контакт: тел., ел. поща, адрес, сайт.....

Позиция	☐ управител	☐ друга длъжност	☐ ръководна длъжност	☐ неръководна длъжност
Брой зает персонал	☐ до 10	☐ от 11 до 50	☐ от 51 до 100	☐ от 101 до 250
Място на дейност	☐ общински център		☐ извън общински център	

ПРОФИЛ НА НПО:

1. На територията на коя община функционира Вашето НПО?

- Община Тервел;
 Община Крушари.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

2. В какви дейности е специализирана НПО?

- Певчески групи
- Танцови състави
- Библиотечно дело
- Събития/фестивали
- Театрална група
- Др. художествена самодейност
- Др. социална дейност

3. По какъв начин финансирате дейността си?

(Възможен е повече от един отговор)

- Собствени средства;
- Кредити;
- Субсидии;

Други източници (моля, посочете какви).....

4. Кои са основните проблеми при реализацията на Вашата дейност? *(Възможен е повече от един отговор)*

- Няма затруднения при реализацията й;
- Ниски субсидии/членски внос;
- Трудна организация на стопанска дейност, от която да се финансира нестопанската дейност;
- Трудна комуникация с представителите на местната общност;
- Друго (моля, посочете какво).....

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗНООБРАЗЯВАНЕ на ДЕЙНОСТИТЕ

1. Планирате ли изменение на обхвата на Вашата дейност през следващите години? В каква посока?

- Намаляване на капацитета с над 20%;
- Намаляване на капацитета с до 20%;
- Намаляване на капацитета с до 10%;
- Не планираме изменение на капацитета;
- Увеличаване на капацитета с до 10%;
- Увеличаване на капацитета с до 20%;
- Увеличаване на капацитета с над 20%;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

2. Проявявате ли интерес за развитие на нови дейности във Вашата организация?

(Моля посочете Вашето мнение за всяка от посочените дейности)

Не проявявам интерес.

Не мога да преценя.

Проявявам интерес.

1. Селски туризъм.

2. Културен туризъм.

3. Нови услуги за населението.

4. Друга

дейност

(моля

посочете

каква).....

3. Ако проявявате интерес за развитие на нетрадиционни дейности, моля посочете какви?

.....
.....
.....
.....

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

1. В каква степен Вашата НПО има необходимост от външна консултантска помощ в следните направления и дейности?

(Моля посочете Вашето мнение за всяко предимство)

Няма необходимост от помощ;

По-скоро ниска степен;

По-скоро висока степен;

Много ви висока нужда от помощ.

1. Технически съвети, свързани с основните ни дейности.

2. Повишаване на компютърната компетентност на екипа

4. Разработване на стратегия за управление на организацията за следващите 5 години

5. Намиране на нови партньори за съвместни дейности/проекти

6. Достъп до информация за различни финансови източници.

7. Разработване на проекти по Програмата за развитие на селските райони и/или

други програми

8. Обучение на персонала.

2. Колко често Вашата НПО си сътрудничи със следните институции?

(Моля посочете Вашето мнение за всяка институция)

Никога;

Инцидентно;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Постоянно.

1. Местната власт – община Тервел/Крушари.
  2. Министерства/Ведомства
  3. Местна инициативна група (МИГ).
  4. Агенция за регионално развитие.
  5. Образователна институция- университет, училище, ДГ.
  6. Бизнес организация.
  7. Център за повишаване на квалификацията.
  8. Консултационен център.
  9. Друго (моля, посочете)
- .....

3. В каква степен Вашата организация има необходимост от коопериране (сътрудничество) с други НПО с цел повишаване ефективността от дейността Ви?

- Няма необходимост;
- В ниска степен;
- Във висока степен;
- В много висока степен.

4. Планирате ли коопериране (сътрудничество) през следващата година?

- Не планираме коопериране (сътрудничество);
- Да, с други НПО с близка до нашата дейност;
- Да, с партньори от бизнеса;
- Да, с общината
- Да, с международни партньори;

5. В каква степен сте запознати със същността и функцията на организационната единица „Местна инициативна група” (МИГ). (Моля посочете само един отговор)

- Изобщо не съм запознат;
- Отчасти съм запознат;
- Запознат съм.

6. Доколко бихте били съпричастни с дейността на МИГ, функционираща на територията на Вашата община?

(Моля посочете само един отговор)

- Не проявявам интерес;
- Проявявам интерес;
- Активно бих взимал участие.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

7. Участвала ли е Вашата НПО с проект по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР)? Ако да, по коя от мерките на програмата?

- Не
- Да, по мярка (мерки) .....

8. Бихте ли участвали с проект към МИГ във Вашата община?

- Не
- Да

9. Ако „да“, в кои от посочените направления проявявате интерес за участие?

- Насърчаване на туристическите дейности;
- Основни услуги за населението и икономиката в селските райони;
- Обновяване и развитие на населените места;
- Вътрешно териториално и транснационално сътрудничество.

БЛАГОДАРИМ ЗА ОТДЕЛЕНОТО ВРЕМЕ!

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

Приложение 2

ВЪВ ВРЪЗКА С РАЗРАБОТВАНЕ НА КОНЦЕПЦИЯ ЗА ПОДКРЕПА ЗА ПОДДЪРЖАНЕ, ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО В ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ ЧРЕЗ ПРОЕКТИ ПО СВОМР

Уважаеми представители на общинските администрации, Община Тервел в партньорство с Община Крушари е в процес по разработване на концепция за възстановяването и подобряването на културното наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари чрез проекти по СВОМР. Вие като част от местната общност на територията на общините Тервел и Крушари сте пълноправен участник в подхода Водено от общностите местно развитие, Вашето мнение в настоящия въпросник ще помогне за идентифициране на нужди и потребности, за оценка капацитета на територията за иновации в сферата на опазването на културно-историческото наследство, както и за формулиране на приоритети, цели и мерки за развитие.

ИНФОРМАЦИЯ ЗА АНКЕТИРАНИЯ:

1. Наименование:.....

.....

2. Предмет на дейност:..... 3. Брой заети лица.....

3. Данни за контакт: тел., ел. поща, адрес, сайт.....

Позиция	☐ управител	☐ друга длъжност	☐ ръководна длъжност	☐ неръководна длъжност
---------	------------------------------------	---	---	---

ПРОФИЛ НА ОБЩИНА:

1. На територията на коя община функционира Вашата администрация?

- Община Тервел;
- Община Крушари.

2. Смятате ли, че Вашата община е с богато културно наследство? Ако отговорът Ви е „да“, моля уточнете.

- Не

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

6. Определете с оценка от 1 до 5 за всеки показател дали той присъства във Вашата община и има силно отношение към опазването, възстановяването и развитието на културата в нея. (1 най-ниска оценка, а 5 е най-висока).

Ресурс	1	2	3	4	5
Инфраструктура					
Транспорт					
Достъпност					
Достъпна информация, информационни центрове					
Чистота					
Исторически обекти					
Природни обекти					
Музеи, галерии					
Традиции и обичаи					
Читалища					
Библиотеки					
Занаяти					
Културни събития					
Кулинария и местна кухня					
Религиозни обекти					
Качество на културния продукт					
Гостоприемство					
Цена					
Фестивали					
Празници на общностите					
Квалифициран персонал					
Образователни институции					

7. Как бихте степенували по важност факторите, които оказват влияние върху конкурентоспособността на Вашата община като дестинация за културен туризъм? (10 най-висока оценка, 1 – най-ниска)

- основни ресурси и исторически забележителности;
- допълнителни фактори и ресурси;
- културна политика на дестинацията;
- квалификационно развитие на персонала;
- географско положение и климат;
- достъпност;

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

- позициониране и реклама на културните продукти;
- качество на културния продукт;
- сигурност и безопасност;
- популярност;
- иновативно представяне на културата.

8. Има ли общината приет стратегически документ за развитието на културата?

- Да;
- Не;

9. Вашата община рекламира ли се като дестинация за културен туризъм?

- Да;
- Не;
- Не мога да преценя;

10. Посочете най- популярните, според Вас, културен продукт или ресурс във Вашата община (читалищен състав, фестивал, празник, популярен изпълнител, паметник, исторически обект и т.н.)

.....

.....

.....

.....

.....

11. Кои организационни структури са ангажирани с развитието на културата във Вашата община?

.....

.....

.....

.....

.....

12. Смятате ли, че територията на МИГ Тервел-Крушари е необходимо организирането на културни събития, в които да участват населението на повече населени места, включително и от двете общини за постигане обединяване на населението около общи начинания за възстановяване, опазване и подобряване на културното наследство?

- Да;
- Не;
- Не мога да преценя;

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗНООБРАЗЯВАНЕ на ДЕЙНОСТИТЕ

1. Проявявате ли интерес за развитие на нови дейности във Вашата организация?

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

(Моля посочете Вашето мнение за всяка от посочените дейности)

- Не проявявам интерес.
- Не мога да преценя.
- Проявявам интерес.
  1. Селски туризъм.
  2. Културен туризъм.
  3. Нови услуги за населението.
  4. Друга дейност (моля посочете каква).....

3. Ако проявявате интерес за развитие на нетрадиционни дейности, моля посочете какви?

- .....
- .....
- .....
- .....

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

1. Колко често Вашата община си сътрудничи със следните институции?

(Моля посочете Вашето мнение за всяка институция)

- Никога;
- Инцидентно;
- Постоянно.
  1. Читалища, НПО;
  2. Министерства/Ведомства;
  3. Агенция за регионално развитие.
  5. Образователна институция- университет, училище, ДГ.
  6. Бизнес организация.
  7. Център за повишаване на квалификацията.
  8. Консултантск център.
  9. Друго (моля, посочете).....

2. В каква степен Вашата община има необходимост от коопериране (сътрудничество) с други общини/НПО с цел повишаване ефективността от дейността Ви по опазване и представяне на културното наследство?

- Няма необходимост;
- В ниска степен;
- Във висока степен;
- В много висока степен.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони „Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ “МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ”

Тервел – 9450, ул. “ Цар Калоян ” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

3. Планирате ли коопериране (сътрудничество) през следващите години? (възможен е повече от отговор)

- Не планираме коопериране (сътрудничество);
- Да, с други НПО с близка до нашата дейност;
- Да, с партньори от бизнеса;
- Да, с други общини
- Да, с международни партньори;

4. Участвала ли е Вашата община с проекти за развитие, опазване и възстановяване на културата по оперативни програми ? Има ли потребност от допълващи се проекти, чието реализиране ще позволи реализиране на обща идея за възстановяване и подобряване на културното наследство?

- Не
- Да (моля опишете) .....

8. Бихте ли участвали с проект към МИГ за опазване, възстановяване и развитие на културата?

- Не
- Да

9. Ако „да“, в кои направления проявявате интерес за участие?

- Подготовка и организация на местни културни събития- фолклорни празници, събори, панаири, фестивали и др.;
- Проучване и изработване на материали за идентификация и/или документиране, и/или изследване, и/или съхраняване на елементите от нематериалното културно наследство;
- Създаване, съхраняване или обогатяване на етнографски, природни и исторически сбирки;
- Проучване, запазване и популяризиране на празници, обичаи и храни;
- Създаване на клубове за проучване, изучаване, съхранение и популяризиране на културното наследство-. Местна култура, бит, изкуство, традиционни занаяти, обичаи и ритуали, неписана традиция;
- Участия във фестивали, събори, изложби, семинари и др. за представяне на местни обичаи, традиции, фолклор и елементи на местното нематериално културно наследство;
- Възраждане, предаване на различни аспекти на културни традиции и наследство и популяризирането им чрез организиране и провеждане на мероприятия във връзка с местни културни обичаи и традиции, като: временни и постоянни тематични изложби, фестивали, събори, семинари, тематични концерти и постановки.

БЛАГОДАРИМ ЗА ОТДЕЛЕНОТО ВРЕМЕ!